

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosova
Qeveria-Vlada-Government

Ministria e Tregtisë dhe Industrisë - Ministarstvo Trgovine i Industrije - Ministry of Trade and Industry

KONCEPTI I POLITIKAVE INDUSTRIALE TË KOSOVËS

Departamenti i Industrisë

Nëntor, 2014

1. Mirënjohje

Ky koncepti dokument është rezultat i kontributit profesional të anëtarëve të Grupit Punues, që përfaqësojnë Qeverinë përkatëse dhe institucionet jo-qeveritare (ZKM, KIESA, OEK, OEA, MASHT-it, MF dhe MZHE) gjatë tri punëtorive dhe diskutimeve të vazhdueshme virtuale.

Përmbajtja

1. Mirënjohe	2
2. Lista e shkurtesave	4
3. Përmbledhje ekzekutive	5
4. Hyrje	6
5. Qasja dhe Metodologjia	8
6. Teoria dhe qasja e politikës industriale të Kosovës	11
6.1. Arkitektura e Politikës Industriale	17
7. Peizazhi ekonomik i Kosovës	18
7.1. Sfidat kyçe të zhvillimit ekonomik në Kosovë	18
7.2. Përparësitë konkurruese dhe krahasuese të Kosovës	22
7.2.1. Niveli ndërkombëtar	22
7.2.2. Niveli regjional	23
7.2.3. Niveli kombëtar	23
7.2.4. Niveli i sektorit	26
7.2.5. Niveli i produktit	26
7.3. Dështimet e qeverisë dhe tregut	27
7.4 SWOT Analiza e Industrisë së Kosovës	27
8. Objektivat e PIK	30
10. Modeli i angazhimit për palët e interesuara	37
11. Referencat	38
12. Shtojca	39

2. Lista e shkurtesave

OEM	Oda Ekonomike Amerikane
OEK	Oda Ekonomike e Kosovës
DIEKP	Departamenti për Integritet Evropian dhe Koordinim të Politikave
DI	Departamenti i Industrisë
OEK	Oda Ekonomike e Kosovës (OEK)
BE	Bashkimi Evropian
IHD	Investimet e Huaja Direkte
IGK	Indeksi Global i Konkurrencës
IGGTI	Indeksi i Gatishmërisë Globale për Teknologji Informativ
BPV	Bruto Produkti Vendor
PI	Politikat Industriale
TIK	Teknologjia Informativ e Komunikimit
ARBK	Agjencioni për Regjistrimin e Bizneseve në Kosovë (ARBK)
PIK	Politikat Industriale të Kosovës
ASK	Agjencia e Statistikave të Kosovës
DAM	Departamenti për Analiza Makroekonomike
MZHE	Ministria e Zhvillimit Ekonomik
MASHT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
MF	Ministria e Financave
MTI	Ministria e Tregtisë dhe Industrisë
BJT	Barrierat Jo-tarifore
SKZH	Strategjia Kombëtare për Zhvillim
NEET	Të rinjtë që nuk janë as të punësuar, as në edukim e as në trajnim (personat e rinj)
OECD	Organizata për Zhvillim dhe Bashkëpunim Ekonomik
ZKM	Zyra e Kryeministrit
R&D	Hulumtim dhe Zhvillim
NVM	Ndërmarrje të Vogla dhe të Mesme
ATK	Administrata Tatimore e Kosovës
UNDP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim
BB	Banka Botërore
WEB	Forumi Ekonomik Botëror

3. Përmbledhje ekzekutive

Procesi i vështirë i tranzicionit gjatë viteve të 90-ta pasuar me luftën shkatërruese të viteve 1999-2000, ka reflektuar po ashtu edhe në ekonominë e Kosovës, duke rezultuar me shkatërrimin e pothuajse krejt infrastrukturës së saj bazike të ekonomisë. Që nga ajo kohë, Kosova ka vazhduar të përballet me probleme të mëdha ekonomike duke përfshirë por pa qenë e kufizuar në hapat relativisht të ngadaltë të rritjes ekonomike, shkallës së lartë të papunësisë, pjesëmarrjes së ulët të punës, sektorit të dobët dhe relativisht të vogël prodhues, eksporteve të mëdha negative neto, dhe niveli i ulët i investimeve.

Megjithatë Kosova ka arritur të ketë ritme pozitive të rritjes ekonomike gjatë viteve të fundit, të integrohet në tregjet rajonale dhe botërore, tërheq disa IHD cilësor, të përmirësoj kornizën e saj ligjore (harmonizimi me *Acquis Communautaire*) dhe infrastrukturën fizike, ka krijuar institucione solide demokratike dhe është transformuar në një ekonomi të orientuar drejt tregut.

Sidoqoftë, si një ekonomi në tranzicion e ekspozuar ndaj ndryshimeve të shpejta dhe me sfida të mëdha përpara, Kosova duhet vazhdimisht të “ri-zbuloj” vetveten, ashtu që të ec me hapa më të shpejtë drejt rritjes ekonomike, ngrit mirëqenën, dhe integrohet më shpejtë në Bashkimin Evropian.

Në këtë aspekt, ky Koncept parashtrohet themelet teorike të Politikave Industriale të Kosovës (PIK), pasi që lidh politikat specifike sektoriale me imperativin (transformimin ekonomik) të Strategjisë Kombëtare për Zhvillim 2020 (SKZH), dokumentin më të lartë zyrtar strategjik. Përveç kësaj, ky koncept dokument ofron një qasje alternative (qasje moderne, e plotësuar nga Grupimet për hartimin e vetë PIK).

Masat e politikave të propozuara në këtë dokument janë reagime politike ndaj sfidave kyçe të zhvillimit ekonomik të Kosovës, duke u fokusuar kryesisht në gjashtë sektorët më kontribuues dhe të shfaqja e grupeve të formuara spontanisht brenda tyre.

Struktura e këtij Dokumenti është e rregulluar në këtë format: 4- Hyrje, 5- Qasja dhe Metodologjia se si ky dokument është i përbërë; 6- Teoria dhe Qasja e Politikës Industriale; 7- Peizazhi Ekonomik i Kosovës; 8- Objektivat, 9- Masat e Politikave dhe 10-Modeli i Angazhimit të Palëve të Interesit.

4. Hyrje

Si një shtet i ri, Kosova është përballur me ndryshime të mëdha në të gjitha aspektet e jetës brenda një periudhe relativisht të shkurtër kohore. Dikur një ekonomi gjysmë e industrializuar dhe e centralizuar, sot ajo është transformuar në një ekonomi të tregut, ku ndërmarrjet e vogla dhe të mesme (NVM) të angazhuara në pjesën më të ulët të zinxhirit të vlerës përbëjnë shtyllën kryesore të ekonomisë.

Megjithatë, është një ndër vendet e pakta në rajon që ka përjetuar një normë solide të rritjes ekonomike, madje edhe gjatë krizës financiare botërore; sidoqoftë kjo ka nevojë për një ritëm shumë më të shpejtë të rritjes, mundësisht të financuara nga eksportet dhe investimeve më të larta private, ashtu që kjo të mund të përmirësoj standardin e jetesës dhe të ekuilibrojë bilancin e saj të madh negativ tregtar. Në këtë drejtim, planifikimet afatmesme të MF-së tregojnë një rritje të mesatare vjetore të eksporteve prej 8%¹, kurse remitencat mbeten relativisht në nivel të njëjtë (afërsisht 12% të BPV-së).²

Megjithatë, pjesa e BPV-së nga sektori i prodhimit për 7 vitet e fundit ka qenë relativisht e ulët (mesatare e rrumbullakuar prej 10%), ndërsa administrata publike dhe mbrojtja, bujqësia dhe peshkataria, tregtia me shumicë dhe pakicë kanë qenë kontribuuesit kryesor në këtë pjesë (mesatare e rrumbullakuar për secilin prej 13%)³. Njëkohësisht, konsumi dhe investimet private kanë qenë dhe pritet të jenë kontribuuesit kryesorë në normën e planifikuar të rritjes së BPV-së prej 4.1% në vitin 2014⁴. Përveç kësaj, Kosova ka pasur eksport relativisht të ulët neto, ndërsa vëllimi i saj i madh i importeve është financuar kryesisht nga transferet dhe remitencat e diasporës. Sfidat tjera që po e pengojnë zhvillimin ekonomik të Kosovës përfshijnë shkallën relativisht të lartë të ekonomisë joformale, fuqinë punëtore të pakualifikuar, mungesën e qasjes në financa, shkallën e ulët të pjesëmarrjes në punë (në veçanti të rinjtë, femrat dhe minoritetet) dhe nivelit relativisht të lartë të supozimit të korrupsionit.

Rrjedhimisht, Kosova ka nevojë të madhe për masa kreative dhe më të fuqishme politike që do të rrisnin zhvillimin e saj ekonomik. Për dallim nga e kaluara, kur politika industriale ka dominuar

¹ MF 2014

² BQK 2014

³ ASK 2013

⁴ MF 2014

dhe është përqendruar vetëm në mbështetjen e një industrie të veçantë, dhe ekskluziviteti i hartimit të politikave i përkiste vetëm qeverisë qendrore, ky Koncept favorizon qasjen moderne të hartimit të politikës industriale, e cila përbëhet kryesisht prej masave ndër-sektoriale, të projektuara në bashkëpunim të ngushtë me të gjitha palët e interesit, e plotësuar nga qasja e grupimeve e cila kryesisht merret me sforcimin e lidhjeve të dobëta ndërmjet akterëve të tillë. Mbi këtë bazë, qeveria e Kosovës është e angazhuar për përmirësimin e ekonomisë duke prezantuar Strategjinë Kombëtare për Zhvillim të Kosovës (SKZH), e cila do të shërben si ombrellë për të gjitha strategjitë dhe politikat sektoriale, duke përfshirë Politikën Industriale.

Ky koncept do të shërbejë si bazë teorike e PIK-ut dhe si skicë për diskutimet e aktorëve. Koncepti përbëhet nga informacioni mbi teorinë dhe arsyen që qëndron prapa politikës industriale, analizës së historikut ekonomik të Kosovës, duke përfshirë sfidat e sektorëve kryesor industrial, objektivat dhe masat specifike. Megjithatë, ky dokument ndryshon nga një dokument për planifikim strategjik në shkallë të plotë për shkak të faktit se nuk përfshinë planin e detajuar të veprimit dhe planin financiar që do të shtjellohen në fazën pas konsultimeve. Përveç kësaj, ky Koncepti përshkruan një platformë të objektivave dhe masave të propozuara që synojnë të intensifikojnë një bashkëpunim strategjik mes të gjithë akterëve d.m.th qeverisë, industrisë dhe sektorit privat në përgjithësi, akademisë, dhe komunitetit të donatorëve, në mënyrë që Kosova të trajtojë avantazhet e saj krahasuese dhe të transformohet nga një ekonomi vlerën të ulët të shtuar në një njohuri të avancuar të bazuar në njohuri me kalimin e kohës.

PIK-u është projektuar për të trajtuar kufizimet ndër-sektoriale dhe veçanërisht për të lehtësuar zhvillimin ekonomik të grupimeve konkurruese ndërkombëtare. Kjo është përqendruar veçanërisht në përmirësimin e ngritjes së kapaciteteve, koordinimit dhe bashkëpunimit rreth politikës industriale; përmirësimin e qasjes në financa në të gjitha fazat e zhvillimit të ndërmarrjes; përmirësimin e qasjes në tregjet e huaja dhe promovimin e eksportit; përmirësimin e mjedisit për zhvillimin e sipërmarrësisë dhe zhvillimin e NVM-ve; mbështetje për modernizimin e teknologjisë dhe për proceset biznesore; reduktimin e mangësive të aftësisë; tërheqjen e IHD-ve më të shumta dhe më të mira; stimulimin e zhvillimit të produktit, inovacionit dhe R&D.

Rekomandimet nga studimet e referuara dhe procesi i dialogut të fundit me përfaqësuesit e sektorit privat dhe publik ka theksuar ekzistencën e potencialit të madh të industrisë së Kosovës

për të prosperuar, megjithatë "kapitalizimi" i këtij prosperiteti kryesisht varet nga elemente të tilla si: mbështetja më intensive dhe më "e zgjuar" e qeverisë, përmirësimi i mëtejshëm i mjedisit të të bërit biznes dhe përmirësimi i hartimit të politikave dhe koordinimi i kapaciteteve në nivelet lokale dhe qendrore të qeverisjes në lidhje me zhvillimin e sektorit privat.

Përveç kësaj, suksesi i PIK-ut varet krejtësisht nga përgjigjja koherente nga të gjithë palët relevante të interesit dhe në veçanti nga mbështetja e donatorëve.

5. Qasja dhe Metodologjia

Qasja e përdorur për këtë dokument ishte e dyfishtë: lartë-poshtë dhe poshtë-lart. Sa i përket qasjes lartë-poshtë, janë konsultuar Dokumentet kyçe Strategjike, studimet, dhe institucionet qeveritare dhe janë përfshirë në proces nga faza fillestare, ndërsa sa i përket qasjes poshtë-lart, janë organizuar disa tryeza të rumbullakëta me sektorin privat si pjesë e procesit të dialogut.

Të dhënat e përdorura në këtë Dokument janë nxjerr prej institucioneve zyrtare, intervistat, diskutimet në tryeza të rumbullakëta me përfaqësuesit e bizneseve dhe studimet më të fundit të kryera nga ekspertët vendor dhe të huaj për MTI-në.

Në veçanti, procesi i përgatitjes së këtij Dokumenti përfshinte këto faza:

1. Angazhimi i ekspertëve dhe palëve të interesit
2. Diagnoza e trendëve ekonomike (industriale)
3. Identifikimi i dështimeve të qeverisë dhe tregut
4. Përkufizimi i objektivave dhe masave të politikës industriale

Tutje, me kërkesë të MTI-së dhe me mbështetjen e ofruar nga UNDP-ja, janë kryer këto studime nga ekspertët vendor dhe të huaj. Të dhënat e shfrytëzuara për këto studime janë nxjerrë nga sondazhet me ndërmarrje dhe nga institucionet zyrtare (ASK, ARBK, DK dhe ATK). Këto studime janë konsultuar gjatë përgatitjes së këtij dokumenti.

- 2 draft Raporte të Politikës Industriale të Kosovës,
- Studimi i grupimeve natyrore,
- 6 (gjashtë) studime sektoriale për industrinë e përpunimit të metaleve, tekstilit, përpunimit të ushqimor, turizmit, TIK-ut dhe përpunimit të drurit,
- Vlerësimi i efekteve të politikës fiskale në sektorët prodhues,

- 3 vlerësime të politikës për tregtinë me prioritet dhe zhvillimin njerëzor.

Për qëllime të krahasimit, është kryer vlerësimi i avantazheve konkurruese dhe krahasuese të Kosovës në kontekstin ndërkombëtar, kombëtar, rajonal dhe sektorial, përmes këtyre mjeteve:

- Vlerësimi i pozitës së ekonomisë Kosovare
- Identifikimi i sektorëve me kontributin më të lartë në ekonomi dhe në potencial të rritjes
- Kryerja e studimeve sektoriale për ato industritë udhëheqëse

Në veçanti, konkurrenca ndërkombëtare e Kosovës ishte vlerësuar përmes një analize krahasuese (boshllëqeve) me konkurrentët më të afërt të Kosovës. Përzgjedhja e shteteve të tilla është bërë në bazë të kriterëve të mëposhtme:

- ✓ Eksportet e ekonomive tjera dhe ngjashmëria e tyre me gjashtë sektorët industrialë me më së shumti kontribut dhe me potencialin më të lartë për rritje në Kosovës (metali, druri, ushqimi dhe përpunimi, tekstili, TI-ja, dhe turizmi).
- ✓ Partnerët kryesor tregtar të këtyre ekonomive dhe ngjashmëria e tyre me destinacionin e eksporteve të Kosovës.

Tutje, disa vende u përjashtuan pasi që kushtet e tyre ishin shumë më të ndryshme nga Kosova (për shembull Kina) dhe janë shtuar kriteret e mëposhtme për të përcaktuar listën përfundimtare:

- ✓ Ekonomitë nga kontinentet e ndryshme, duhet të hapin perspektiva dhe të zgjerojnë potencialin e mësimeve që duhet të mësohen
- ✓ Ekonomitë të cilët vullnetarisht janë një hap para, por janë ballafaquar me situata të ngjashme ekonomike në vitet e fundit,
- ✓ Miratimi i fundit i strategjive që mund të jenë me interes si dhe mundësia e vlerësimit të rezultateve.

Për më tepër, për të kuptuar pozitën e konkurrueshmërisë së Kosovës në raport me vendet fqinje, është shfrytëzuar një varg i indekseve globale dhe rajonale:

- ✓ WEF GCI 2012-2013 dhe 2013-2014
- ✓ Banka Botërore (BB) Bërja e Biznesit 2014
- ✓ Indeksi i Politikës së NVM OECD 2012
- ✓ Indeksi i Gatishmërisë Globale për Teknologji Informativ të WEF (WEB GTRI) 2013

Pastaj, dymbëdhjetë kriteret e mëposhtme, të përcaktuar nga Forumi Ekonomik Botëror (Forum), ishin përdorur për vlerësimin e konkurrueshmërisë kombëtare të Kosovës:

Përveç kësaj, analiza e konkurrueshmërisë sektoriale është kryer duke marrë parasysh kryesisht gjashtë profilet sektoriale dhe studimin e grupimeve natyrore. Profilet sektoriale janë zhvilluar për gjashtë sektorët industrial me kontributin më të lartë dhe me potencialet më të mëdhenj për zhvillim ekonomik siç janë përpunimi dhe paketimi agro-ushqimor, tekstili, metali, druri, turizmi, dhe TIK-u; rrjedhimisht, sektorët e tillë shërbejnë si udhëheqëse për tërë industrinë/ekonominë Kosovare.

Për më tepër, kjo përfaqëson një prej dokumenteve kyçe të referuara në procesin e hartimit të KPIK-së. Studimi i tillë shfrytëzon Modelin Porter Diamond si qasje kyçe analitike. Edhe pse ky Studim ka hulumtuar vetëm një nga dy elementet (zinxhirin e vlerave dhe rrjedhën e vlerave) të Modelit të Grupimeve, ka dhënë informacion mjaft të rëndësishëm për rastin e Kosovës për shkak të dy arsyeve kryesore: 1 – zinxhiri i vlerave, nga pikëpamja globale, zhvillohet në disa zona të ndryshme, kryesisht për shkak të kostove konkurruese, dhe 2 – pasi të ndodh fenomeni i

parë, NVM-të Kosovare (pjesa dërrmuese e ekonomisë) paralelisht përballet me konkurrencën më të ashpër si dhe me mundësi më të mëdha për angazhime në detyra më të ndërlikuara si dhe ato që shtojnë vlera më të mëdha, d.m.th hulumtim dhe zhvillim, prokurim, menaxhim i burimeve njerëzore.⁵ Megjithatë, kjo jep informacion të detajuar rreth grupimeve natyrore në vazhdim e sipër në Kosovë, rekomandimet e të cilëve janë marrë në konsideratë në masat e propozuara të politikave në KPIK.

Sa i përket analizës në nivel të produktit, kemi përgatitur listën e eksporteve kryesore të Kosovës të vitit 2013, pasi që literatura dikton një lidhje pozitive dhe të vazhdueshme të krijuar mirë ndërmjet efikasitetit (konkurrueshmërisë) dhe eksportit.⁶

Së fundi, objektivat e PIK-ut janë përcaktuar duke shtuar efektin e llogaritur që rrjedh nga masat e PIK-ut për projeksionet e bëra nga MEF-i dhe DPI-ja duke përdorur koeficientin e korrelacionit në mes të treguesve përkatës dhe BPV-së për periudhën 2009-2012/2013 (detajet mund ti gjeni në Tabelën 8 në Shtojcë) . Viti 2009 është përzgjedhur pasi që ai ishte viti i parë që Kosovarët kishin pranuar përgjegjësinë e plotë për drejtimin e politikave ekonomike nga UNMIK-u, ndërsa ajo e vitit 2012/2013 ishte diktuar nga disponueshmëria e të dhënave. Pastaj, projektimet ishin bërë duke përdorur formulën e Vlerës së Ardhshme, ku koeficientet e korrelacioneve ishin të përfshirë për treguesit përkatës.

Megjithatë, presim një saktësi më të lartë të vlerësimit të objektivave, pasi të dimë vlerën e saktë të inputeve në ekonomi nga politikat tona, të shprehura në planin financiar dhe në afatin kohor të PIK-ut.

6. Teoria dhe qasja e politikës industriale të Kosovës

Në këtë seksion, do t'i shtjellojmë disa nga dallimet kyçe midis Qasjeve Klasike dhe Moderne të Politikës Industriale (të plotësuara nga politikat e grupimit në nivel të sektorit / industrisë / firmës). Po ashtu, ne do të rreshtohemi në favor të kësaj të fundit.

Në ekonominë e sotme të tregut të lirë, investimet publike dhe planifikimi shtetëror nuk priten të veprojnë si një forcë shtytëse dominuese e zhvillimit ekonomik. Megjithatë, po ashtu është e

⁵ Ong 2014

⁶ Tybout (1997)

vërtetë se ka një trend në rritje të njohjes së nevojës, në vendet në zhvillim, në veçanti për të nxitur ristrukturimin ekonomik, shumëllojshmërinë dhe dinamizmin teknologjik përtej asaj që vet forcat e tregut do të mundeshin të gjeneronin, nëpërmjet përfshirjes së nismës private në kuadër të veprimit publik.⁷

Në pajtim me bazat teorike të ekonomive të Mirëqenies Neoklasike, niveli më i lartë i efikasitetit ekonomik (firmat do të prodhonin me kosto më të ulëta dhe burimet do të alokoheshin në mënyrë më efikase mes tyre dhe industrive) priten të arrihen përmes një "dore të padukshme" të nxitur nga pjesëmarrësit e tregut me orientim drejt vetë-interesit.⁸

Megjithatë, realiteti nuk përputhet gjithmonë me supozime të tilla, pasi që shumë dështime të tregut janë të pranishme në tërë ekonominë. Përhapja e rezultateve të tilla të tregut (dështimet) gjatë procesit të ndryshimit strukturor paraqet një argumentet kryesor në favor të politikës industriale. Përveç kësaj, termi dështim i tregut është përdorur për të përkufizuar rezultatet e tregut të cilat janë të ndryshme nga shumica e atyre që janë ekonomikisht më efikase; në këtë aspekt, ka arsye të shumta për rezultate të tilla, duke përfshirë, por pa u kufizuar në eksternalitetet, strukturën e gabuar të tregut, mallrat publike të shëndetshme dhe të pa-shëndetshme, etj. Përveç kësaj, dështimet e tregut realizohen kryesisht nga këto eksternalitete siç janë ato: teknologjike (statike ose dinamike), informacionit (që ndërlidhet me zbulimin e strukturës së kostos) dhe koordinimit (që lidhen me praninë e ekonomive të shkallëzuara).⁹

Përveç tjerash, "sjellja e pahijshme" e pjesëmarrësve të tregut nuk është shkak ekskluziv i dështimeve të tregut; sigurisht, qeveritë mundën po ashtu të kontribuojnë në krijimin e dështimeve të tregut (jo-efikasiteti dhe keq-alokimi i burimeve) për shkak të intervenimeve nga politikat e tyre.

Si rrjedhojë e kësaj, ka dështime të qeverisë (në Korniza dhe Institucione) dhe tregut (në Kapacitete dhe Rrjete), të cilat përfshijnë mospërputhje të caktuara në mes të përfitimeve publike dhe atyre private, kështu shërbejnë si arsyetim për ndërmarrjen e veprimit kolektiv; sa i përket dështimeve të kapaciteteve të tregut, ato paraqesin dështimin e arritjes së efikasitetit ekonomik

⁷ Rodrik (2004)

⁸ Keech et al. (2012)

⁹ Rodrik (2004)

për shkak të mungesës së bashkëpunimit mes pjesëmarrësve të tregut;¹⁰ ndërsa dështimet e rrjetit rezultojnë nga ekzistenca e eksternaliteteve të rrjetit, d.m.th. numri i përdoruesve të një produkti të caktuar që ndikon në dobinë e përgjithshme që një individ merr nga ai produkt.¹¹

Në anën tjetër, dështimet në kornizë paraqesin dështimet kryesore qeveritare, të cilat në nivel kombëtar janë të lidhura me rregullat e menaxhimit të rrezikut, standardet teknike, rregulloret e shëndetësisë dhe të sigurisë, etj. po ashtu ato kanë të bëjnë edhe me sistemin rregullativ që lidhet me kontratat, punësimin, të drejtën e pronësisë intelektuale; ndërsa dështimet institucionale janë kryesisht të lidhura me kulturën politike dhe vlerat shoqërore të cilat së bashku përbëjnë objektivat e politikave publike dhe mjedisin e politikave makroekonomike; duke pasur parasysh atë se performanca e institucioneve qeveritare dhe korniza e saj krijojnë mundësi teknologjike, aftësi dhe performancë të firmave private dhe të makroekonomive të një vendi.¹²

Përvoja ekonomike ka treguar se dështimet e tilla janë trajtuar nga qeveritë përmes modeleve të ndryshme të politikës industriale, megjithatë, Rodrik (2004) thekson se: " modeli i duhur nuk është ai i një qeverie autonome që aplikon tatime Pigoviane apo subvencione, por ai i bashkëpunimit strategjik midis sektorit privat dhe qeverisë, me qëllim të zbulimit të pengesave kryesore për ristrukturim dhe llojit të ndërhyrjeve që kanë gjasa më të mëdha për t'i mënjanuar ato".

Specifikisht në veprën e tij me titull "Politika industriale e shekullit XXI," ai përcakton politikën moderne industriale, si një disponim që vjen përmes ndërtimit të mekanizmave privato-publik, ku aktivitetet fitimprurëse dhe informacionet e dobishme shkëmbehen dhe zbatohen më tej; kështu, roli i qeverisë është ende fort i lidhur me krijimin e një mjedisi të favorshëm për zhvillimin e përgjithshëm ekonomik përmes stimuljeve të ndryshëm dhe rregulloreve që shërbejnë për këtë qëllim.¹³ Me fjalë tjera, politikat industriale priten të ndihmojnë forcat e tregut në maksimizimin e kontributit të tyre për rritjen ekonomike, ndërsa një kujdes i madh i kushtohet zgjedhjes së politikave që shkaktojnë më së paku, ndoshta edhe aspak, sasi të joefikasitet, të tilla si mbeturinat dhe kërkim të qirasë gjatë këtij procesi.

¹⁰ Stiglitz (2000)

¹¹ Gillingham and James (2000)

¹² Smith (2010)

¹³ Rodrik 2004

Sa i përket rastit të Kosovës, ekziston një nevojë për një politikë moderne industriale, në mënyrë që të përmirësohet procesi i rëndësishëm dhe delikat i transformimit ekonomik që bartet nga një ekonomi e bazuar në resurse natyrore drejt një ekonomie të dominuar nga njohuritë, vlerë më të lartë të shtuar dhe industri konkurruese.

Po aq e rëndësishme është edhe rruga e zgjedhur nga qeveritë për të arritur një vizion të tillë. Në mënyrë tipike politik-bërësit industrial kanë tendencë të përqendrohen në firma të cilat priten të ofrojnë rritjen më të lartë dhe potencialin e transformimit, megjithatë, është e rëndësishme që të ketë parasysh gjithashtu industri të reja dhe ato që janë në ngritje e sipër.

Në të kaluarën kishte vende që aplikonin politika të caktuara industriale që buronin nga Qasjet Klasike dhe për rrjedhojë u përballen me raste kur firmat dhe sektorët dominante ishin shumë të mirë në tërheqjen e vëmendjes dhe arritjen e dominimit politik, dhe ia dolën të nxjerrin subvencione dhe qira nga sektori publik. Si rezultat i kësaj, politikat e tilla jo vetëm që shtrembëruan tregun, por edhe ndalen ekonominë për t'u zhvendosur në një pozicion më konkurrues.

Së këndejmi, ne argumentojmë se qasja e hartimit të PIK-ut duhet të bëhet me anë të praktikave të bashkëpunimit të palëve të interesuara që shkojnë përtej proceseve të politikave tradicionale publike të konsultimit. Dialogu industrial duhet të jetë i rregullt dhe i strukturuar, që nënkupton ndërtimin e kapaciteteve dhe strukturave koordinuese si tek politik-bërësit (përfshirë akademikët) ashtu edhe tek ana e industrisë në mënyrë që të mundësohet një dialog cilësor mbi çështjet e zhvillimit ekonomik. Sigurisht, burimi më i mirë dhe i vetëm i firmës mikroekonomike dhe informacionit të industrisë janë vetë firmat.

Qasja e hartimit të PIK-ut duhet të përfaqësojë një proces bashkëpunues të planifikimit të politikave, e cila do ta parandalonte zaptimin e politikës ekonomike nga disa industri, por do të krijonte një fushëveprim për të gjithë agjentët ekonomikë që janë të gatshëm për ta zhvilluar biznesin e tyre dhe të përparojnë ekonominë kosovare.

Gjithashtu kërkohet që vendimet dhe stimujt e politikave të bëhen nëpërmjet një procesi bashkëpunues që përfshin qeverinë në shume nivele, kompani, institucione arsimore dhe ato kërkimore. Kërkohet po ashtu një koordinim më i mirë institucional. Në këtë mënyrë, shanset do

të ishin shumë më të larta dhe do të siguronin një rritje të sektorit të qëndrueshëm privat të orientuar kah tregu, dhe do t'i mundësonte ndërhyrjet e qeverisë për të qenë më të saktë me shtrembërime minimale.¹⁴

Modeli i Grupimit (Cluster Model) paraqet pjesë plotësuese të qasjes moderne të politikave industriale; ai përdoret në mënyrë specifike për të kuptuar dinamikën e organizimit industrial, tregtisë ndërkombëtare, dhe zhvillimin rajonal, fokusi bashkëpunues i të cilit ka të bëjë me nivelin e firmës.¹⁵

Sipas Porter (1998), "grupimet janë përqendrimet gjeografike të firmave, furnizuesve, prodhuesve të produkteve të ndërlidhura, infrastrukturës së specializuar dhe institucioneve të specializuara (p.sh. shoqatat e biznesit dhe programet e trajnimit), që krijohen në fusha të caktuara dhe vende të caktuara; Ata gjithashtu përfaqësojnë shtytësit kryesor të rritjes së vendeve të punës, rritjes së pagave, formimit të biznesit të ri dhe inovacionit". Faktorët e përparësisë që mbështesin ndonjë ide biznesi, kërkesat specifike, burime natyrore apo aftësi që mund të shkaktojnë krijimin e grupeve të reja.¹⁶

Me fjalë të tjera, procesi i iniciativës për grupim është një përpjekje e organizuar për rritjen e mjedisit konkurrues në sektorin privat, akademi, dhe institucione publike duke pasur parasysh se udhëheqësit e tyre janë të orientuar kah konkurrenca. Më tej, kur kjo përpjekje të burojë nga dialogu publik privat, ajo mund të ofroj këshilla të rëndësishme për procesin e hartimit të politikave duke orientuar fokusin ndaj kufizimeve më kritike nëpërmjet një kanali të përmirësuar të komunikimit mes palëve të interesuara.¹⁷

Iniciativat për grupim kanë gjithashtu tendencë për të nxitur aktivitetet brenda vetë grupimit dhe subjekteve të tjera (tregtarët, përpunuesit, prodhuesit, eksportuesit, institutet e trajnimit, zyrat qeveritare për standarde, etj), duke rritur më tej zinxhirin e furnizimit, dhe duke ulur eksternalitetin e informacionit, përmirësimin e aftësive të fuqisë punëtore, dhe rritjen e cilësisë së

¹⁴ Porter (2003)

¹⁵ Porter (1990)

¹⁶ Porter (1998)

¹⁷ Ong (2014)

standardeve dhe produkteve / shërbimeve.¹⁸

Përveç kësaj, në krahasim me ekonomitë e zhvilluara ku ekzistojnë shumë grupime të zhvilluara plotësisht, ekonomia kosovare përbëhet nga një numër industrish të cilat janë në fazën e tyre të hershme të zhvillimit të grupimit. Si i tillë, qëllimi i PIK-ut është të nxisë zhvillimin e grupimeve kryesisht brenda gjashtë sektorëve kryesorë industrial, të përmendur më herët në këtë Dokument, të cilët janë vlerësuar të kenë kontribuar më së shumti në ekonominë kosovare si dhe vlerësohet të kenë potencialin më të madh për rritje. Megjithatë, është e nevojshme që të ketë vigjilencë për grupimet që rrjedhin veçanërisht në industritë e teknologjisë intensive dhe inovative.

Rrjedhimisht, Qasja e Grupimit është një politikë ekonomike e përdorur gjerësisht dhe është produktive në shënjestrimin e transformimit ekonomik të firmave dhe industrive. Në këtë drejtim, CKIP kombinon masat e orientuara horizontale dhe ato të grupimeve, duke u fokusuar me këtë të fundit në nivel të firmës dhe të industrisë.

PIK-u nuk është politikë sektoriale; në vend të kësaj, ajo përdor një qasje horizontale që përfshin fusha të ndryshme të planifikimit të politikave të tilla si politika fiskale, politika të arsimit, infrastrukturës, zhvillimit rural, bujqësisë, burimeve natyrore, mjedisit, energjisë, telekomunikacionit, etj. Pra, kjo dallon rrënjësisht nga politikat klasike sektoriale në aspektin e bazave intelektuale, si dhe të implikimeve qeveritare.

Një tjetër tipar dallues i Qasjes Moderne është fakti se ajo është sistematike; me fjalë të tjera, ajo përfshin një analizë të zinxhirit të vlerës së një grupimi si dhe një orientim strategjik; Ajo fokusohet gjithashtu në zgjidhjen e dështimeve të informacionit dhe koordinimit përmes pjesëmarrjes më të mirë të institucioneve mbështetëse jashtë zinxhirit të vlerave.¹⁹ Pra, ajo në përgjithësi paraqet një përpjekje për të identifikuar fushat e intervenimit politik, ku bëhen disa shtrembërime për hir të stimulimit të aktiviteteve ekonomike me vlerë më të lartë të shtuar, gjithnjë duke ruajtur parimin e neutralitetit.

Përkundër të gjitha këtyre argumenteve në favor të Qasjes Moderne, është shumë e rëndësishme të kemi parasysh dy elemente në lidhje me Politikën Industriale: 1- cilësia e politikave industriale nuk varet vetëm nga aftësia e tradicionale të politik-bërësve ekonomikë për të analizuar dhe

¹⁸ Cortright (2006)

¹⁹ Cortright (2006)

reflektuar mbi proceset makroekonomike, por gjithashtu të jetë në gjendje të tregoj pasojat e politikës mbi industrinë dhe vendimet në nivel të firmave; 2- PIK-u nuk mund dhe nuk do të mbulojë të gjitha, do të thotë çdo fushë e politikës së qeverisë që në një nivel prek sipërmarrjen dhe zhvillimin ekonomik (kërkesat funksionale), përfshirë sundimin e ligjit, politikat fiskale dhe makro politikat e tjera.

Në fakt, suksesi i PIK-ut për arritjen e objektivave të tij është i kushtëzuar me faktin se a janë adresuar këto çështje në mënyrë efektive nga strategjitë gjithëpërfshirëse të nxjerrura në nivel sektori / niveli koherent i strategjive për politika. Këto strategji do duhej të përbëheshin nga masat e politikës që nxjerrën nga veprimtaritë e dialogut industrial, rasteve studimore në sektorët strategjikë, grupimet që janë në lindje e sipër, si dhe dokumentet ekzistuese dhe ato të reja sektoriale. Agjenda e tyre në nivelin bazë duhet të dalë nga fuqizimi i kapacitetit dhe mbështetja e formimit të industrisë / organeve në nivel të grupimit.

6.1. Arkitektura e Politikës Industriale

Siç mund të shihet në Figurën 1, në shtojce, PIK-u synon të mbulojë disa dimensione të zhvillimit ekonomik / konkurrueshmërisë / aspekteve të politikave industriale që përfshijnë:

- i. Analizën e vazhdueshme të tendencave të jashtme: monitorimi i trendëve globale dhe rajonale ekonomike (teknologji të reja, zinxhirët e vlerave dhe të furnizimit, konvergjenca e industrisë, etj), ndërrimet në avantazhet konkurruese /krahasese
- ii. Makro mjedisi i shëndoshë dhe faktorët funksional (politika e përgjithshme e qeverisë - politika të tjera) rritja e faktorit të produktivitetit për të gjithë duke lejuar qasje specifike të sektorit / industrisë / grupimit.
- iii. Largimi efektiv i kufizimeve specifike detyruese ndër-sektoriale (objekt i PI-së) për të kthyer përparësitë krahasese në ato konkurruese
- iv. Aktivitetet specifike të grupimit dhe industrisë (objekt i PI-së) për grupimet ekzistuese me rritje të shpërfaqur.

7. Peizazhi ekonomik i Kosovës

7.1. Sfidat kyçe të zhvillimit ekonomik në Kosovë

Është interesante të thuhet se për shkak të ekspozimit të saj të ulët në ekonominë globale dhe shkallëve të saj të vogla të eksportit, Kosova nuk është prekur rëndë nga kriza globale financiare. Megjithatë, ekonomia e Kosovës ende përballet me disa probleme kyçe ekonomike, të cilat janë trajtuar dhe analizuar më poshtë dhe janë një burim kyç për identifikimin dhe priorizimin e objektivave kryesore të këtij Koncepti. Kjo pjesë elaboron më hollësisht problemet kyçe ekonomike të Kosovës, në përputhje me sfidat e identifikuara në draftin NDS 2020.

Bruto Produkti Vendor (BPV) për kokë banori, ritëm i ngadaltë i rritjes ekonomike dhe varfëria - siç mund të shihet nga fig. 2 në shtojcë, trendi i BPV-ës të Kosovës prej 2009 deri 2013 përjetoi një normë relativisht të lartë të rritjes mesatare ekonomike prej 3,34% në pesë vitet e fundit. Megjithatë, duke pasur parasysh shkallën e lartë të papunësisë dhe madhësinë e vogël të ekonomisë, Kosova ka nevojë për një ritëm shumë më të shpejtë të normës së rritjes për të bërë një ndikim të rëndësishëm në mirëqenien e saj. Në të vërtetë, përballja me BPV për kokë banori prej 2,757 euro²⁰ dhe me një shkallë të papunësisë prej 25%²¹, e bën Kosovën që të jete një nga shtetet më të varfra të Evropës (përqindja e varfërisë në nivel kombëtare (% e popullsisë) në 2011 ishte 29,7%²²), posaçërisht duke prekur sidomos grupet më të rrezikuara të shoqërisë (të rinjtë, femrat dhe minoritetet).

Deficiti i thellë i llogarisë rrjedhëse - siç paraqitet në Fig. 3a dhe 3b në Shtojcë, gjatë 5 viteve të fundit Kosova ka përjetuar një deficit të thellë të llogarisë rrjedhëse (1,794 milion euro në 2013) e cili pasqyron mungesën e konkurrencës së produkteve të Kosovës, keq-alokimin e remitencave dhe hyrjet e ulëta të investimeve të huaja.²³

Eksporti i ulët neto - Pavarësisht integritit tregtar të tregut të Kosovës me rajonin, me Turqinë, dhe në një masë të caktuar me atë të Bashkimit Evropian, ky shtet vazhdon të përballet me eksportet relativisht të ulëta neto. Deficiti tregtar në 2013 arriti 2,155 milion euro me një eksport total prej 293 milionë euro dhe importe prej 2,449 milionë eurosh. Gjithashtu, duke iu referuar

²⁰ Banka Botërore 2013

²¹ ASK 2014

²² Banka Botërore 2012

²³ BQK 2014

Fig. 4 mund të shohim trendin e raportit të importit ndaj eksportit për sektorët kryesorë ekonomikë të Kosovës gjatë periudhës 2005 - 2013,²⁴ norma vjetore e rritjes së eksporteve ka tejkaluar normën vjetore të rritjes të importeve; megjithatë, duke pasur parasysh pellgun e tregtisë, ky ritëm është ende i parëndësishëm për të përmirësuar bilancin tregtar të ekonomisë së Kosovës. Kjo është mjaft e rëndësishme për Kosovën, për shkak të faktit se pjesa më e madhe e eksporteve të Kosovës janë metalet bazë, të cilat janë shumë të ndjeshme ndaj luhatjeve të çmimeve dhe kërkesës në tregun ndërkombëtar të tyre; rrjedhimisht, këto luhatje çmimesh rezultojnë në luhatje të përgjithshme të eksporteve të Kosovës, si dhe tregues të tjerë ekonomikë.

Keq-alokimi i transfereve rrjedhëse(Remitencat) - Remitencat janë pjesë e transfereve rrjedhëse që në përgjithësi përbëhen nga transferet shtetërore dhe private por mbi të gjitha janë të dominuara nga të fundit. Kjo njëherësh kontribuon më shumë në zbutjen e deficitit të llogarisë rrjedhëse (Fig 5 në Aneks). Në vitin 2012, të ardhurat nga remitencat ishin 605.600.000 euro dhe përfaqësonin një rritje prej 3,6% në krahasim me një vit më herët, ndonëse remitencat janë për një pjesë të konsiderueshme e BPV-së (përafërsisht 12% në 2013), 96% e tyre përdoren për konsum dhe si shpenzim për mallrat e importuara, ndërsa pjesa e mbetur është përdorur si një investim produktiv.²⁵

Për më tepër, norma e rritjes ekonomike përbëhet kryesisht prej komponentit të konsumit dhe vetëm një pjesë e vogël e saj buron nga investimet dhe eksportet neto,²⁶ duke sinjalizuar nevojën për masa që do të stimulonin zhvendosjen e kapitalit të tillë në investime relativisht më produktive.

Investimet e ulëta të drejtpërdrejta - Në 2012, investimet e drejtpërdrejta në Kosovë arrin vlerën 216 milionë euro; vetëm IHD ishin 232 milion euro. Më tej, duke iu referuar Fig. 7, mund të vërehet se nga viti 2008 deri në 2011 pjesa e IHD-ve, krahasuar me BPV-ës ishte mbi 8,3%, ndërsa në 2012 IHD kishte rënë në 5%.

Në të njëjtën kohë, IHD-të janë të përqendruara kryesisht në këta sektorë: pasuri të patundshme me 31,7%, ndërtimtari me 20.8%, ndërsa në prodhim me vetëm 12,1%, e ndjekur nga sektori

²⁴ ASK 2014

²⁵ BQK 2014

²⁶ BQK 2014

financiar me 10,4%, dhe në fund nga transporti dhe telekomunikacioni me 7,9%²⁷ të totalit të investimeve të huaja. Duke pas këtë parasysh, ekziston një nevojë e madhe për riorientimin e IHD-ve drejt sektorëve me vlerë më të lartë të shtuar.

Nivel relativisht i lartë i papunësisë, pjesëmarrje e ulët në tregun e punës - rritja ekonomike e Kosovës nuk ka qenë e mjaftueshme për të adresuar në mënyrë efektive çështjen e shkallës relativisht të lartë të papunësisë (30,0% në vitin 2013); kështu, në vitin 2013, numri i të papunëve në Kosovë (16-64 vjeç) ishte 144.829 (Meshkuj: 95.942, Femra: 48,887);

Përveç kësaj, këto çështje ndikojnë në mënyrë disproporcionale tek të rinjtë, femrat dhe punëtorët e pakualifikuar; në të vërtetë, nga 80.398 persona të kategorizuar si fuqi punëtore e re (prej moshës 15-24 vjeç), vetëm 44% (27.713 meshkuj dhe 7763 femra) janë të punësuar.

Ndërsa popullsia relativisht e lartë në dispozicion e të rinjve përfaqëson një pasuri të madhe kombëtare, në të njëjtën kohë duke pasur të papunë përafërsisht 2/3 e të rinjve në treg të punës, ku vetëm 1/3 e tyre janë aktiv në tregun e punës, kurse 35,3% prej tyre i përkasin kategorisë NEET (Të rinjtë që nuk janë as të punësuar, as në edukim e as në trajnim), e bën atë një barrë për vendin; për më tepër, siç mund të shihet nga tabela 1 në Shtojcë, vetëm 2/10 e grave me moshë pune ishin të punësuar, ndërsa meshkuj të punësuar kishte më shumë se 6/10, në vitin 2012.²⁸ Është e rëndësishme të thuhet se ka një korrelacion të fortë midis papunësisë dhe arsimit të lartë, meqë fuqia punëtore me arsimim të lartë përfaqëson 25,6% të të punësuarve dhe vetëm 5,3% të papunë.²⁹

Për të trajtuar papunësinë relativisht të lartë, ekziston një nevojë për përmirësimin e aftësive të të papunëve dhe uljen e mospërputhjeve mes kërkesës dhe ofertës së aftësive në tregun e punës. Në fakt, një nga komponentët kryesore që rrisin efikasitetin është arsimi i lartë dhe aftësimi profesional që i referohet trajnimit të përshtatshëm për nevojat e tregut, aftësive menaxheriale dhe teknike të fuqisë punëtore.

²⁷ BQK 2014

²⁸ ASK 2014

²⁹ ASK LFS 2013

Sa i përket arsimit të lartë dhe aftësimit profesional, ndonëse janë bërë disa përpjekje nga qeveria e Kosovës dhe projektet e BE-së për të zhvilluar dhe për të përgatitur të rinjtë e Kosovës për punësim me aftësi të lartë, inkuadrimi në sektorin privat mbetet ende prapa.

Kosto dhe qasja në financa - Gjatë gjysmës së parë të vitit 2014 sistemi financiar i Kosovës vazhdoi të zgjerojë aktivitetet e tij. Bankat vazhdojnë të mbeten sektori dominues me 70,8% të totalit të aseteve të sektorëve financiarë.

Në qershor të vitit 2014 totali i kredive ishte i barabartë me 1.89 miliardë euro; në krahasim me të njëjtën periudhë të vitit 2013 kjo shumë përfaqësonte një rritje vjetore prej 3.5%. Kreditë për ndërmarrjet vazhdojnë të dominojnë portofolin e kredisë me një pjesëmarrje prej 67,3%. Në anën tjetër, në qershor të vitit 2014, depozitat ishin në vlerë prej 2.42 miliardë eurosh, gjë që paraqet një rritje vjetore prej 10%. Në përgjithësi, pozicioni i likuiditetit të sektorit bankar deri në vitin 2014 në Kosovë ka vazhduar të jetë i kënaqshëm. Kredia në raport me depozitat ka rënë në 78,1% në qershor të vitit 2014 nga 82,9% në qershor të 2013. Kreditë jo-përformuese në qershor të vitit 2014 janë rritur në 8,2% nga 7,8% në qershor të vitit 2013, por ato ende mbeten të mbuluara mirë nga dispozitat për kredi-humbje (116,4 % në qershor të vitit 2014).

Sektori bankar mbetet i kapitalizuar mirë me një proporcion të mjaftueshmërisë së kapitalit prej 17.4%, që është shumë më i lartë se kërkesa minimale e rregullatorit prej 12%. Normat mesatare të interesit të kredive kanë rënë në 10,6% në qershor të vitit 2014 nga 12% në qershor 2013. Normat mesatare të interesit për depozita në qershor të vitit 2014 u zvogëluan në 0,6% nga 3,5% në qershor 2013.³⁰

Në përgjithësi, sektori bankar në Kosovë ka qenë një rrëfim i suksesit në lidhje me stabilitetin e sektorit për shkak të ekspozimit të tij të ulët në sektorët financiar ndërkombëtar dhe qasjes së kujdesshme të BQK-së. Megjithatë, bankat e Kosovës nuk japin hua në nivele krahasuar me vendet e rajonit. Kryesisht për këtë arsye, në dialog me sektorin privat, qasja në financa është identifikuar si një nga pengesat më të mëdha në të gjitha fazat e zhvillimit të biznesit. Për më tepër, për shkak të kërkesës së lartë kolaterale, kostoja e huamarrjes në veçanti për fillestarë, është shumë e lartë. Përveç kësaj, përhapja e lartë e normave të interesit, e matur nga diferenca midis normave të kredisë dhe depozitave, ofron dëshmi të fortë se kostoja e financave është e

³⁰BQK 2014

lartë në Kosovë. Për qëllime krahasimi, përhapja e normave të interesit në Kosovë është rreth 11,5%, dy herë më e madhe se ato në Shqipëri dhe Serbi, dhe rreth katër herë më e madhe se ajo në Maqedoni.³¹ Për më tepër, kolaterali dhe kushtet e tjera për kredi janë më kufizuese se ato të vendeve krahasuese. Ky paraqet një rezultat kontradiktor ngaqë Kosova ka nivelin më të ulët të kredive jo-performuese në rajon.

Megjithatë, studime të ndryshme në këtë fushë sugjerojnë se, kostot e huamarrjes janë relativisht të larta, për shkak të kostove më të larta operative dhe të rrezikut të bankave të Kosovës. Në veçanti, ato argumentojnë se shkak kryesor për kosto të lartë dhe qasje të kufizuar në kapital është zbatimi relativisht i vështirë i vendimeve gjyquese dhe kontratave.

7.2. Përparësitë konkurruese dhe krahasuese të Kosovës

7.2.1. Niveli ndërkombëtar

Në këtë nën-seksion është paraqitur pozicioni ndërkombëtar i Kosovës në raport me ekonomitë e ngjashme në mbarë botën, si Kili, Turqia, Meksika, Maroku, dhe Vietnami.

Kosova duket se është duke bere pune më mirë se Turqia në drejtim të decentralizimit ekonomik, duke siguruar një kosto relativisht më të ulët të fuqisë punëtore, norma tatimore më të favorshme dhe kornize rregullative si dhe më pak burokraci. Në anën tjetër, Kosova ka mbetur prapa Turqisë në këto aspekte: madhësisë së tregut, kapacitetit për të tërhequr IHD-të, inovacionit dhe mbështetjeve të NVM-ve.

Në krahasim me Marokun, Kosovës është duke bere pune më mirë në aspektin e mbrojtjes së investitorëve, kornizës rregullative, dhe sistemit të arsimit në zonat rurale në veçanti në programet sektoriale dhe investimeve. Maroku, në anën tjetër, ka treguar disa avantazhe në rrafshin e konkurrencës në raport me Kosovën dhe në fushën e grupimeve të specializuara dhe sektorëve prioritarë me vlerë të lartë të shtuar dhe angazhimit të diasporës.

Ndërsa në raport me Meksikën, Kosova është më konkurruese në fushat e burokracisë, klimën e investimeve dhe tregun e punës, por ajo është në disavantazh sa i përket madhësisë së tregut, sofistikimit të biznesit dhe rritjes së NVM-ve, prioriteteve sektoriale dhe bashkëpunimit ndërkombëtar.

³¹ BQK 2014

Investimet në arsimin bazik dhe në kapacitete të inovacionit janë fusha ku Kosova qëndron relativisht më mirë se Kili, ndërsa rasti i kundërt ka të bëjë me stabilitetin politik i cili është i rëndësishëm për rritjen ekonomike, zhvillimin e TIK-ut, konkurrencës së brendshme, mjedisin e biznesit dhe zonat e lira ekonomike.

Fleksibiliteti i punës së tregut, konkurrenca e brendshme (me përjashtim të sundimit të ligjit) dhe gatishmëria teknologjike janë fushat ku Kosova është parë më konkurruese në krahasim me Vietnamin; megjithatë, Kosova mbetet relativisht prapa në aspektin e cilësisë së transportit dhe infrastrukturës energjetike, madhësisë së tregut, dhe në bërjen e reformave të biznesit.

7.2.2. Niveli regjional

Në Tabelën 2 në shtojcë është paraqitur pozita konkurruese e Kosovës në BB, krahasuar me shtatë ekonomitë e Ballkanit Perëndimor si Shqipëria, Mali i Zi, Maqedonia, Serbia, Kroacia dhe Bosnja. Ky vlerësim është bazuar në rangim të vazhdueshëm të këtyre vendeve të arritur me anë të një sërë treguesish që përdoren për të matur aftësinë konkurruese - WEF GCI, BB Bërja e Biznesit, OBEZh, Indeksi i Politikave të NVM-ve, dhe WEF NRI.

Lidhur me lehtësinë e të bërit biznes të vitit 2014, Kosova qëndron më mirë se Serbia dhe Bosnja, megjithatë, ajo mbetet prapa Malit të Zi, Maqedonisë, Kroacisë dhe Shqipërisë. Përveç kësaj, sa i përket Raportit të Politikave të NVM-ve të OBEZh-it 2012, Kosova është në pozitë më të mirë se Bosnja, por ajo mbetet pas Malit të Zi, Kroacisë, Maqedonisë, Shqipërisë dhe Serbisë.

7.2.3. Niveli kombëtar

Në këtë nën-seksion kemi paraqitur disa nga avantazhet dhe dobësitë e Kosovës në nivel kombëtar, përmes shfrytëzimit të një grupi prej tri kategorive të gjera të kritereve:

a. Kërkesat themelore: Faktorët e konkurrueshmërisë

Institucionet: është bërë progres i mirë në fuqizimin e qeverisjes dhe sundimit të ligjit; megjithatë, korrupsioni dhe burokracia mbeten të përhapura, ndërsa implementimi dhe zbatimi

mbetet i dobët. Shoqëria civile është e integruar në dialogun shtetëror dhe publiko-privat dhe është relativisht efikase dhe e hapur në të gjithë vendin.

Infrastruktura: janë realizuar investime të rëndësishme, është bërë privatizimi, si dhe janë bërë edhe përmirësime. Fushat kryesore të investimeve përfshijnë autostradat dhe energjinë.³²

Mjedisi makroekonomik: në përgjithësi, mjedisi makroekonomik ka qenë stabil, por ka mbizotëruar një normë e pamjaftueshme e rritjes ekonomike. Përveç kësaj, Kosova ende mbetet e varur nga remitencat e emigrantëve, të cilat janë të orientuara kryesisht në banim dhe konsum. Në të njëjtën kohë, ka nevojë për më shumë IHD me cilësi të lartë, politikë më efikase për trajtimin e sektorit relativisht të lartë joformal dhe llogaritë negative rrjedhëse.³³

Shëndetësia dhe arsimi fillor: është krijuar sistemi i kujdesit shëndetësor dhe është funksional; megjithatë, regjistrimi në shkolla është akoma i ulët.

b. Përmirësuesit e efikasitetit: konkurrueshmëria – efikasiteti

Arsimi i lartë dhe aftësimi profesional: Janë bërë përpjekje të konsiderueshme për të zhvilluar dhe përgatitur të rinjtë kosovarë për punësim, por duhet të përmirësohet lidhja me sektorin privat; përveç kësaj, ekziston një nivel i ulët i regjistrimit të përgjithshëm, veçanërisht në nivelin universitar.³⁴

Për më tepër, Kosova ka nevojë për programe të punësimit, si dhe sisteme të arsimit të lartë dhe të AAP-së, të cilat janë të përafruara më mirë me kërkesat e tregut. Përveç kësaj, kërkohet edhe përmirësimi i administrimit dhe kurrikulës së aftësimit profesional, si dhe fuqizimi i aftësive dhe kapaciteteve të mësuesve, trajnerëve dhe këshilltareve.

Efikasiteti i tregut të mallrave dhe shërbimeve: reformat e kohëve të fundit kanë përmirësuar ndjeshëm mjedisin e biznesit.³⁵ Më shumë detaje janë paraqitur në Tabelën 2, në seksionin e Shtojcës.

³² Lattanzio (2013)

³³ Raport nga KIPRED

³⁴ ASK 2014

³⁵ BB 2014

Pengesat kryesore mbeten tregtia përtej kufijve dhe zbatimi i kontratave. Për më tepër, sistemi tatimor në Kosovë është bërë më efikas dhe i thjeshtë për të ndihmuar në lehtësimin e barrës tatimore për individët dhe bizneset. Gjithashtu, Kosova është e njohur për normën e saj relativisht të ulët të taksave për individët dhe bizneset. Ky është sistemi më i favorshëm në Ballkan, së bashku me Malin e Zi sa i përket TVSH (16%), tatimit mbi të ardhurat e korporatave (10%) dhe tatimit mbi të ardhurat personale (0-10%).

Përveç kësaj, Kosova është një ekonomi relativisht e hapur; politika e saj e tregtisë përfshin CEFTA-në, regjim tregtar jo reciprok dhe pa obligime doganore në tregun e BE-së bazuar në Regjimin Autonom të Preferencave Tregtare të BE-së, Sistemin e Përgjithshëm të Preferencave (SPP), privilegje nga SHBA-ja dhe një MTL progresive me Turqinë.

Efikasiteti i tregut të punës: Tregu i punës në Kosovë është i ri, fleksibil dhe dinamik. Kushtet e përgjithshme të tij janë përmirësuar, si dhe janë vendosur politikat themelore të punës dhe korniza ligjore; megjithatë, puna joformale mbetet një shqetësim kritik. Akoma ekziston një shkallë relativisht e lartë e papunësisë, me një shkallë relativisht të ulët të pjesëmarrjes së punës.

Maturimi i tregut financiar: ekziston një sistem i qëndrueshëm financiar që është rritur me shpejtësi performanca e të cilit është nga më të qëndrueshmit në rajon.

Përdorimi i teknologjisë: transferimi i teknologjisë përmes partneriteteve dhe zhvillimi i zgjidhjeve për energji të ripërtërishme janë relativisht pak të përdorura. Pavarësisht nga kjo, Kosova ka bërë përparim të konsiderueshëm në rregullimin dhe modernizimin e teknologjisë së vjetërsuar. Për më tepër, është përcaktuar me kornizë ligjore përdorimi i energjisë së ripërtërishme dhe teknologjive të gjelbra, por ende nuk është zbatuar.

Madhësia e tregut: Tregu i Kosovës është relativisht i vogël; po ashtu, kërkesat vendore, edhe pse në rritje, mbeten relativisht të vogla, duke i bërë NVM-të vendore të cenueshme nga konkurrenca e jashtme dhe sektori joformal; përveç kësaj, afërsia ndaj tregut gjigant Evropian, si dhe anëtarësimi në CEFTA paraqesin mundësi të mëdha për NVM-të për tu angazhuar në tregje më të mëdha.

c. Inovacioni dhe sofistikimi: konkurrueshmëria - inovacioni

Sofistikimi i biznesit: njohuria “know-how” e biznesit dhe menaxhimit ende nuk është zhvilluar në Kosovë. NVM-të janë zhvilluar pa një kornizë të qartë logjike, gjë që rezulton në shfaqjen e aktiviteteve të ndryshme, relativisht të shpërndara dhe me mungesë të komplementimit. Si pasojë, gjerësia e zinxhirëve të vlerave është e kufizuar, ndërsa sinergjitë dhe gjenerimet lokale të vlerave janë relativisht të ulëta dhe të pamjaftueshme.

Inovacioni: ekonomitë e dominuara nga NVM-të konsiderohen një faktor kontribuues në inovacion. Megjithatë, nuk ka kapital dhe njohuri bazë të mjaftueshme njerëzore të nevojshme për një transferim më të konsiderueshëm të aftësive dhe të informacionit, kërkimit dhe zhvillimit; përveç kësaj, ekzistojnë lidhje dhe qasje të kufizuara në rrjetin global për kërkim, mësimdhënie dhe mësimnxënie.

7.2.4. Niveli i sektorit

Sipas statistikave zyrtare, sektorët e prodhimit që kontribuojnë më së shumti në ekonominë e Kosovës në aspektin e punësimit, qarkullimit dhe eksporteve janë: sektori i bujqësisë (përpunimi i ushqimit), metalit, tekstilit dhe drurit; kurse TI-ja dhe turizmi janë vlerësuar me potencialin më të lartë të rritjes.

Analiza SWOT për industrinë e Kosovës është paraqitur në tabelën më poshtë, ndërsa analizat më të detajuara për secilin nga sektorët industrial të përmendur më lartë mund t'i gjeni në tabelën 4, në seksionin e Shtojcës.

7.2.5. Niveli i produktit

Siç mund të shihet nga tabela 5 në shtojcë, eksportet kryesore të Kosovës për vitin 2013 kanë qenë të kategorisë me vlerë të ulët të shtuar.

Megjithatë, siç u përmend në Analizën SWOT për industrinë e Kosovës, ekzistojnë potenciale të mëdha sa i përket prodhimit dhe eksportimit të shërbimeve dhe mallrave me vlerë më të lartë të shtuara. Megjithatë, masa specifike, të cilat do të jenë pjesë e PIK-ut, duhet të mbështesë aktivitetet ekonomike, të cilat studimet e ndryshme hulumtuese i identifikojnë si potencial të madh, dmth. mallrat e përpunuara bujqësore (bio-ushqimore), orënditë prej druri, metalin dhe energjinë e ri-përsëritshme, shërbimet tje TI-së dhe turizmit, etj.

7.3. Dështimet e qeverisë dhe tregut

Tabela 6: Dështimet e perceptuara të qeverisë dhe tregut

Dështimet qeveritare (politika)	Dështimet e tregut
Dështimet e kornizës: - Politikë e sheshtë fiskale - Norme komplekse dhe e ulët e zbatimit të kontratës - Nivele të larta të korrupsionit të perceptuar endemik - Sistemi arsimor i shkëputur nga industria – mungesë të aftësive - Investim të pa mjaftueshëm në infrastrukturë (p.sh. rrugë dhe energji elektrike) - Mungesë dhe inpute relativisht të shtrenjta (p.sh. energjia elektrike) - Privatizim deri në një masë - Stimuj të pamjaftueshëm për investime kapitale private relativisht të mëdha	Dështimet e kapacitetit: - Nivel të ulët të investimeve në kapacitetet prodhuese të firmave, - Teknologji e vjetërsuar dhe nivele të ulëta të përshtatjes së teknologjisë - Nivele të ulëta të hulumtimit dhe zhvillimit(R&D), si dhe inovacionit - Orientimi i tregut vendor dhe fokusi në jo-të-tregtueshmet - Mungesa e njohurive dhe praktikës - Norma të larta dhe të sheshta të interesit
Dështimi institucional: - Sistemet e arsimit të lartë dhe aftësimit profesional në pamundësi për t'iu përgjigjur kërkesës së sektorit privat - Mungesa e kapacitetit për të zhvilluar lidhje ndërmjet organeve shkencore dhe kërkimore të financuara nga shteti me sektorin privat në kërkimin e aplikuar, inovacion, si dhe zhvillim (R&D) - Vështirësi në zbatimin e mbrojtjes së të drejtës së autorit-pronësisë intelektuale - Metoda e grumbullimit të tatimeve (para shitjes dhe në kufij)	Dështimi i rrjetit: - Mungesa e koordinimit dhe bashkëpunimit ndërmjet firmave, industrive dhe sektorëve

7.4 SWOT Analiza e Industrisë së Kosovës

Tabela 3: SWOT Analiza

Përparësitë	Dobësitë
• Burime të bollshme natyrore (thëngjill, nikel, zink) dhe traditë të gjatë	• Mungesa e politikave proaktive qeverisëse për të ndikuar në

operative si dhe rritje potenciale të eksportit në industritë përkatëse • Potencial për rritje të shpejtë të sektorëve të industrisë me mundësi më të mëdha të investimeve të sektorit privat në bujqësi dhe përpunim të ushqimit, industri metali, druri dhe tekstili, TIK dhe turizmi. • Shfaqja e grupimeve të formuara spontanisht p.sh. prodhimet bujqësore dhe përpunimi i ushqimit, artikujt e lëkurës dhe këpucëve, minierave dhe përpunimit të metaleve, pylltarisë dhe produkteve të drurit, TIK etj. • Vendndodhje në afërsi me tregjet e mëdha të konsumatorëve për shpërndarje në kohë • Treg relativisht i bollshëm dhe me kosto të ulët të punës, treg dinamik i punës • Tokat e bollshme me cilësi të lartë bujqësore • Mjedis të qëndrueshëm dhe të favorshëm fiskal, nivele përgjithësisht të ulëta tatimore • Mjedis relativisht i favorshëm biznesi (regjistrimi i lehtë i biznesit, infrastruktura e mirë eksporti, legjislacioni kompatibil me BE-në)	transformim strukturor, dialog me sektorin industrial publiko-privat të pazhvilluar • Cilësia e mjedisit biznesor ende mbetet prapa konkurrentëve rajonalë • Mungesa forcës punëtore teknikisht të kualifikuar, mungesa e bashkëpunimit mes institucioneve dhe punëdhënësve të arsimit profesional dhe të lartë • Teknologjitë e vjetruara të prodhimit • IHD-të kryesisht në sektorët jo-të tregtueshëm, niveli i ulët i IHD-ve në prodhim • Mbështetja në inputet e importuara dhe niveli i ulët i vlerës së shtuar • Bashkëpunim i ulët në nivel të firmave si dhe mungesë e rrjeteve të zhvilluara mirë në vlerën zinxhirore • Dominim i ndërmarrjeve mikro dhe të vogla • Niveli i ulët i diversifikimit të tregjeve të eksportit për industritë kyçe • Niveli i ulët i produktivitetit të kompanive, përhapja e ulët e aplikimit të TIK-së bazë • Niveli i ulët i inovacionit dhe sofistikimit (qasje në teknologji) në nivel të ndërmarrjes • Mungesë e konkurrencës rajonale • Kosto dhe qasja në financa nga NVM-të • Kosto dhe qasja në energji (veçanërisht energji elektrike) • Varësia nga lëndët e para të importuara • Mungesa e infrastrukturës, veçanërisht në zonat rurale • Sektori i madh joformal
Mundësitë	Kërcënimet
• Ruajtja e mjedisit të qëndrueshëm makro-ekonomik dhe fiskal dhe politikave të shëndosha tatimore • Reforma e vazhdueshme rregullatore për të përmirësuar të bërit biznes • Zbatimi i politikave proaktive dhe të	• Furnizimi joadekuat me energji dhe çmim relativisht i lartë i energjisë • Paqëndrueshmëri politike • Mungesa e politikës ekonomike qeveritare të koordinuar dhe qëllimore • Mungesa e përgjigjes së caktuar ndaj

zgjuara ndër-qeveritare për të mundësuar zhvillimin industrial • Zhvillimi i dialogut me sektorin industrial publiko-privat • Motivimi dhe mbështetja e efikasitetit industrial dhe përmirësimit të produktivitetit, modernizimi teknologjik dhe aplikimi i TIK • Mbështetja e tërheqjes së IHD-ve strategjike për prodhimi dhe shërbimeve të tregtueshme, për të bartur njohuri, teknologji, zhvillim të vlerave lokale zinxhirore dhe qasje në tregjet e huaja • Zhvillimi i specializuar i segmentimit të prodhimit në bujqësi dhe përpunim të ushqimit • Rritja e nivelit të sofistikimit të produkteve në sektorë ekzistuese të prodhimit në bazë të burimeve natyrore në dispozicion • Motivimi i investimeve H&ZH të brendshme, kontraktuara dhe të përbashkëta nga ndërmarrjet. • Zhvillimi i potencialit të eksportit në industrinë e shërbimeve • Zhvillimi potencial për bashkëpunim të ndërmarrjeve dhe formim të grupimeve • Zhvillimi i AAP-së, duke përfshirë edhe trajnim në orar të punës, duke lehtësuar sistemin më të afërt arsimor dhe bashkëpunim të punëdhënësve • Zhvillimi i mbështetjes bazë për ndërmarrjet fillestare dhe zhvillimin e industrive të reja të tregtueshme ose të industrive me zgjerim të efikasitetit • Krijimi i një sistemi koherent të zhvillimit financiar që mbulon boshllëqet në nevojat financiare të sektorit privat	dështimeve të tregut, shkëputje e vazhdueshme midis planifikimit strategjik të sektorit publik dhe privat • Progres i ngadalshëm i reformave në arsim dhe sektorë të tjerë, vazhdimësi e dështimeve ekzistuese qeveritare • Mungesa e koordinimit në shpërndarjen e burimeve në mes të qeverisë, sektorit privat dhe donatorëve • Pamjaftueshmëria ose mungesa e fondeve për të financuar ndërhyrjet e nevojshme për ndryshime strukturore • Vazhdimësia e kostos së lartë dhe vështirësitë në qasjen në financa • Mungesa e investimeve në infrastrukturë, veçanërisht në zonat rurale • Aplikimi i barrierave tregtare ad-hoc nga vendet e rajonit
---	--

8. Objektivat e PIK

Në tabelën më poshtë janë paraqitur objektivat kryesore të PIK-ut, ndërsa, në Tabelën 8 në seksionin e aneksit, gjithashtu janë paraqitur objektivat dhe detajet shtesë

Tabela 7.a: Modeli tregues i objektivave të SKZH dhe PIK

Niveli i objektivave të SKZH (si perceptohet)	Objektivat e Propozuara të PIK
1) Zhvillimi i qëndrueshëm ekonomik dhe rritja e të ardhurave, rritja e BPV-së në 7-8% 2) Investim produktiv publik dhe privat 3) Krijimi i vendeve të punës 4) Rritja e mirëqenies dhe përfshirjes sociale	a. Modernizimi i Industrisë - Zhvillimi i kapaciteteve, përmirësimi teknologjik dhe i aftësive, transferimi i teknologjisë dhe aftësive, efikasiteti energjetik b. Grupimeve ndërkombëtarisht konkurruese - përdorimi i zgjuar i IHD-ve dhe promovimi i eksportit për të ndihmuar ndërrimin e fokusit në orientim të eksportit dhe vlerës së shtuar, mbështetje për inovacione dhe H & ZH, për t'i bërë ndërmarrjet që të punojnë së bashku, disponueshmëria e financave. c. Zhvillim bujqësor dhe përdorimi efikas i burimeve natyrore - Përdorimi i tokës, prodhimit bujqësor, mineraleve dhe burimeve të tjera natyrore për rritje ekonomike dhe nxjerrjes më të madhe të vlerës së shtuar d. Mjedisi për zhvillimin e ndërmarrësisë - Promovimi i ndërmarrësisë, kulturës së fillimit të biznesit (start-up), mbështetjen e NVM-ve dhe industrive të reja në zhvillim, duke qenë më të shpejta se të tjerat në rajon

Tabela 7.b: Caqet e PIK

Treguesi	2013	2020 pa PIK³⁶	2020 me PIK
Vlera e shtuar dhe pjesa e prodhimit të BPV-së	EUR 603.76 milion ose 11.3%	EUR 711.42 milion ose 9.4%	EUR 746.9 milion ose 9.8%
Vlera e shtuar dhe pjesa teknologjisë së lartë të BPV-së	EUR 1,173.8 milion ose 25.10%	EUR 1,738 milion ose 22.10%	EUR 1,824.9 milion ose 23.2%
Paga mesatare mujore para-taksave në sektorin privat	412 Euro	442 Euro	464 Euro
Bilanci Aktual i Llogarisë i pjesës së BPV-së	-31.60%	-28.40%	-28.26%
Vlera dhe Pjesa e eksporteve të BPV-së	EUR 927 milion or 17.40%	EUR 1,462 ose 19.4%	EUR 1,535.1 ose 20.37%
Vlera dhe pjesa e eksporteve të mallrave të BPV	EUR 305 milion or 5.7%	EUR 575.5 milion or 7.6%	EUR 604.2 milion or 7.9%
Vlera dhe pjesa e eksporteve të shërbimeve të BPV-së	EUR 622 milion or 11.7%	EUR 886.5 milion or 11.8%	EUR 930.82 milion or 12.39%
Shkalla e papunësisë-së	30.00%	20.80%	18.72%
Femra	38.80%	26.90%	24.41%
Meshkuj	26.90%	18.70%	16.83%
Pjesëmarrja e fuqisë punëtore	40.50%	57.30%	63.03%
Femra	21.10%	29.90%	32.89%
Meshkuj	60.20%	85.20%	93.72%
Vlera dhe pjesa e shpenzimeve qeveritare të BPV-së në arsim	EUR 204.4 milion or 3.8%	EUR 286.66 milion or 3.8%	EUR 300.99 milion or 3.99%
Vlera dhe pjesa e IDH të BPV-së	EUR 241 milion or 4.5%	EUR 398 milion or 5.3%	EUR 417.9 milion or 5.56%
Paga mesatare mujore para-taksave në sektorin publik	429 Euro	461 Euro	507 Euro

³⁶ Të gjitha parashikimet e papërpunuara (pa përfshirjen e efektit të vlerësuar të masave të PIK-it) janë paraqitur në Tabelën 8 në Aneks

9. Masat e PIK-ut

Fokusi kryesor i PIK-it është transformimi i ekonomisë së Kosovës përmes masave kryesisht horizontale (ndër- sektoriale). Rrjedhimisht, ne kemi dalë me katër prioritetet dhe masa përkatëse, siç paraqitet në tabelën më poshtë

Prioritetet	Masat e propozuara
Modernizimi i industrisë	- Ndërtimi i kapaciteteve financiare dhe përmirësimi i aftësive në MTI, KIESA, sektorin privat, akademi, sistemi arsimor (uljen e boshllëkut të aftësisë) dhe palët relevante të interesit të përfshira në IP. - Përmirësimi vendosjes së një dialogu të rregullt industrial, punësimi i specialistëve në industrinë strategjike / shfaqja e zonave të grupimit. - Alokimi i fondeve në mbështetje të SME-ve në përmirësimin e teknologjisë - Alokimi fondeve për mbështetjen e shoqatave të industrisë dhe organeve grupore që të angazhohen në dialog industrial për mbledhjen e statistikave dhe pasurimin e bazës aktuale të të dhënave, për rritjen e kapaciteteve strategjike dhe analitike. - Alokimi i fondeve për organizatat e industrisë grupore dhe përmbushjen e kriterëve të caktuara (madhësia, aktivitetet, projektet e përbashkëta) - Lehtësimi i zhvillimit të strategjive të industrive të detyrueshme/planeve kryesore dhe projekteve të tjera nën IP. - Lehtësimi i investimeve të përbashkëta nga anëtarët e grupimeve - Ofrimi i stimuljeve për formimin grupimeve për energjinë e rinovueshme dhe efikasitetin e energjisë - Krijimi i granteve për trajnim pa shkëputje nga puna për kompanitë që ofrojnë trajnime të papunëve për një kohë të gjatë - Përpilimi i programeve të punës praktike me pagesë për punësimin për herë të parë e të rinjve dhe

	grave - Ngritja e qendrave të kompetencës për trajnimin profesional në bashkëpunim mes organeve të industrisë, shkollave të trajnimit profesional dhe komunave - Ofrimi i programit të financimit për transferim të njohurive dhe sigurimin e ekspertizës teknike dhe menaxheriale për firmat jo-konkurruese - Përmirësimi i koordinimit në mes sektorit të arsimit dhe të bizneseve duke themeluar këshillat e industrisë. - Pilotimi dhe prezantimi i qasjes së modelit të dyfishtë - puna si pjesë e programit mësimor të arsimit formal - Subvencionimi i vizitave studimore në ndërmarrjet industriale jashtë vendit dhe bursa për specialistët në programe/aftësi që janë në dispozicion vetëm jashtë vendit - Krijimi i programeve trajnuese të punonjësve në industri të zbatuara nga shoqatat e grupimeve /shoqatat industriale, me theks të veçantë në minoritete, të rinj dhe gra
Qasja në financa në të gjitha fazat e zhvillimit të ndërmarrjeve	- Krijimi i një sistemi koherent i zhvillimit të financave (institucion) në partneritet me sektorin privat dhe donatorët e jashtëm, duke mbuluar të gjitha fazat e financimit të ndërmarrjeve që nuk shërbejnë nga sektori privat (adresimi i dështimeve të tregut dhe plotësimi i tregut, jo zëvendësimi i tregut): - o Instrumentet e financimit në fazë të hershme, rritja dhe kapitali i punës (p.sh. garancitë, huamarrjet, etj), - o Garancitë e pjesshme të kreditit etj - Alternativa e financimit me ndarje të rrezikut (partneriteti) - Ofrimi i stimulimeve tatimore për lehtësimin e investimeve të kapitalit dhe ri-investimin e fitimeve në asete produktive

	- Ofrimi i trajnimit dhe shkollimit për njohuritë financiare - Hulumtimi i vazhdueshëm për të vlerësuar ndikimin e qasjes në shërbimet financiare në rezultatet e zhvillimit (firmat dhe ekonomitë familjare), me qëllim të hartimit të ndërhyrjeve më efektive të politikës, nëse është e nevojshme - Zvogëlimi i kostos (monetare dhe kohore) të regjistrimit dhe rimarrjes së kolateralit
Grupimet Ndërkombëtarisht konkurruese	- Zhvillimi i grupimeve /inkubatorëve, me orientim në eksport për përpjekjet kolektive për hyrjen në tregje të reja të huaja. - Ulja e kostove së hyrjes në treg duke bashkë-financuar shpenzimet e hyrjes në treg/përmirësimi i mëtejshëm i lehtësimit të të bërit biznes (certifikimit, kërkesat e pajtueshmërisë, testimi, etj) - Programet e trajnimit financiar për zhvillimin e eksportit / aftësisë së ndërmarrësve për transaksione ndërkombëtare - Zhvillimi i mekanizmit për ndarjen e riskut për të hyrë në tregjet me risk më të lartë (garancitë e eksportit) - Zhvillimi i programet të ndërmarrësisë për të rinjtë, shkurtimit të tatimeve për ndërmarrësit e rinj dhe punonjësit e kualifikuar - Organizimi i aktiviteteve të promovimit të ndërmarrjes publike (i butë) - Promovimi i trajnimit të ndërmarrësisë në shkolla - Zhvillimi i rrjetit të inkubatorëve dhe shërbimeve të tyre, përfshirja e shërbimeve të para-inkubatorit - Përcaktimi i stimujve për ndërmarrjet mikro/familjare për ndërmarrësi në shkallë të ulët (rurale), me fokus të veçantë në aktivitetin ndërmarrës të të rinjve dhe grave, si dhe pjesëmarrjen e pakicave - Krijimi i fondeve të granteve të diasporës për të mbështetur inovacionin dhe H & ZH (shpërblimi i

	aftësive dhe transferimit të teknologjisë) - Sigurimi i integritetit vertikal dhe zhvillimit të bizneseve mikro dhe të vogla duke zgjeruar financimin - Përcaktimi i kriterëve për investimin me "vlerë të lartë të shtuar" (p.sh. zhvillimi i grupimeve, efektet negative) dhe ofrimi i stimujve të shënjestruar - Krijimi i granteve të krijimit të vendeve të punës për teknologji/investimet intensive të transferimit të aftësive në bazë të grupit të kriterëve - Angazhimi i KIESA në industrinë proaktive dhe përzgjedhjen e synuar sipas industrive strategjike, në bazë të ofertës dhe analizës së vlerës zinxhirore
Zhvillimi industrial dhe bujqësor si dhe përdorimi efikas i burimeve natyrore	- Krijimi i granteve/kredive subvencionuese për zëvendësimin e teknologjisë ekzistuese të prodhimit, për automatizimin e proceseve industriale dhe të biznesit - Krijimi i granteve për produktivitetin/LEAN / 6 konsultime SIGMA / zgjidhje të orientuar në proces - Financimi i auditimeve të efikasitetit të energjisë industriale - Sigurimi i granteve të përputhjes me efikasitetin e energjisë për përmirësimin e efikasitetit të energjisë industriale - Të sigurohet që vendimet për investime publike i kanalizojnë investimet në aktivitetet plotësuese të vlerës zinxhirore
Mjedisi për zhvillimin e ndërmarrësisë	- Krijimi i mekanizmit të granteve për lehtësimin e investimeve në infrastrukturë të ndërmarrjeve duke kompensuar kostot shtesë të infrastrukturës së pazhvilluar publike (rrugëve qasëse, energjisë elektrike, ujë/ujërave të zeza etj) për ndërmarrjet individuale të një madhësie të mjaftueshme dhe të grupimeve ndërmarrëse.

- Zhvillimi i parqeve industriale të bazuara në grupe - të specializuar dhe të vendosura aty ku gjenden grupimet, duke ofruar kështu një infrastrukturë publike
- Krijimi i programeve të granteve për të inkurajuar rinovimin e pronave të degraduara industriale
- Vendosja e objekteve apo tokave për krijimin dhe funksionimin e zonave të specializuara industriale.
- Themelimi i inkubatorëve të specializuar të teknologjisë/parqeve në fushat e përqendrimit të lartë të firmave inovative (p.sh. TIK)
- Financimi i granteve të përbashkëta për hulumtime industriale, duke angazhuar organet e industrisë dhe subjektet kërkimore publike dhe private
- Themelimi i programit të voucher-ve (kuponëve) të shkallës së vogël për H & ZH mbi sigurimin e shërbimeve për zhvillimin e produkteve nga firmat lokale
- Themelimi i qendrave për transferimin e teknologjisë në disa prej universitete të rëndësishme (kryesisht teknike) në bashkëpunim me organet e industrisë
- Prezantimi i stimujve tatimor të H&ZH për të lehtësuar investimet e ndërmarrjes në hulumtim dhe zhvillim.

10. Modeli i angazhimit për palët e interesuara

Siç mund të shihet nga tabela më poshtë, deri në një masë kemi përfshirje të akterëve kryesorë të njëjtë në çdo prioritet të PIK-ut

Tabela 10: Prioritetet dhe palët e interesit të PIK

<i>Prioriteti</i>	Palët e Interesit
<i>Modernizimi i industrisë</i>	ZKM, MBPZHR, MF, MASHT, MPMS, MAPL, MZHE, MMPH, Akademia, Odat Ekonomike (Organizatrat Grupuese) dhe Donatorët
<i>Grupimet ndërkombëtarisht konkurruese</i>	
<i>Zhvillimi industrial dhe bujqësor dhe përdorimi efikas i resurseve natyrore</i>	
<i>Mjedisi për zhvillimin e ndërmarrësisë</i>	

11. Referencat

- Cortright, Joseph. Making sense of clusters: Regional competitiveness and economic development. Brookings Institution, Metropolitan Policy Program, 2006.
- Gillingham, Kenneth, dhe James Sweeney. "Market failure and the structure of externalities." Harnessing Renewable Energy in Electric Power Systems: Theory, Practice (2010): 69-92.
- Keech, William R., Michael C. Munger, dhe Carl Simon. "Market failure and government failure." Public Choice World Congress, Miami. 2012.
- Agjencia e Statistikave të Kosovës (ASK). 2014.
- Lattanzio, Richard K. "The World Bank Group Energy Sector Strategy." Congressional Research Service (2013): 7-5700.
- OECD (2007) OECD "Moving Up the Value Chain: Staying Competitive in the Global Economy" korrik, 2007
- Porter, Michael E. Clusters and the new economics of competition. Vol. 76. No. 6. Boston: Harvard Business Review, 1998.
- Porter Michael. (1990) "The Competitive Advantage of Nations", The Free Press: New York.
- Porter, Michael E., "The Economic Performance of Regions," Regional Studies 37, nos.6& 7 (Gusht/Tetor 2003): 549-578
- Roberts, Mark dhe James Tybout. (1997). "An Empirical Model of Sunk Costs and the Decision to Export." American Economic Review v87, n4: 545-64.
- Rodrik, Dani. "Industrial policy for the twenty-first century." (2004)
- Smith, Keith. "Innovation as a systemic phenomenon: rethinking the role of policy." Enterprise and innovation
- Stiglitz, Joseph E. "Capital market liberalization, economic growth, and instability." World development 28.6 (2000): 1075-1086.
- Banka Botërore. "World Bank Indicators." 2012. Data. World Bank, n.d. Web. 22 shtator 2014. <<http://data.worldbank.org/country/kosovo>>.
- Banka Botërore. (Klasifikimi i të Hyrave të Vendit) Country income classifications. 01 korrik 2013.
- Banka Botërore. (Raporti i të bërit biznes) Doing Business report 2015. nëntor 2014

12. Shtojca

Fig. 1: Arkitektura e dokumenteve strategjike

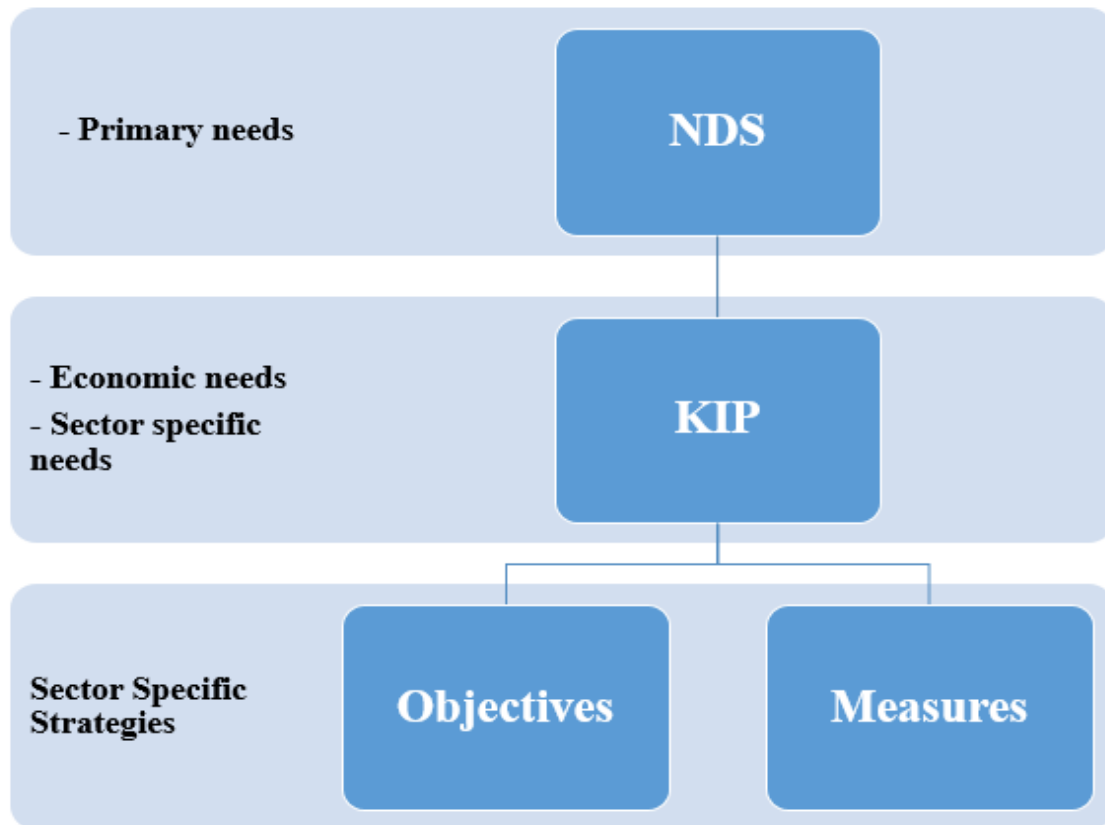
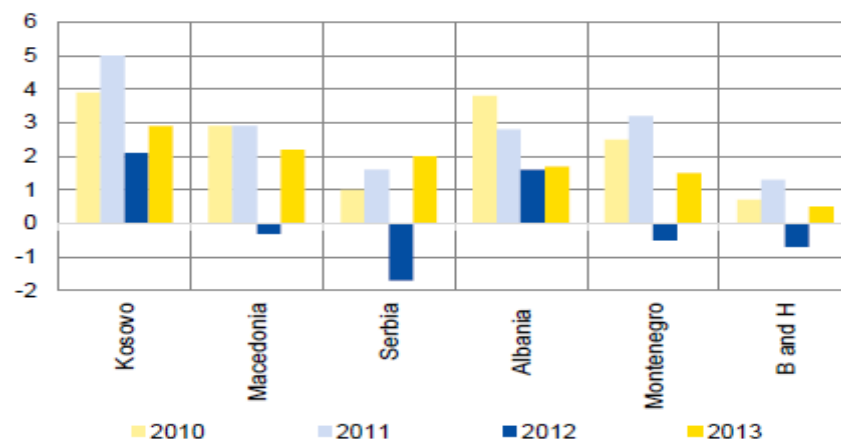
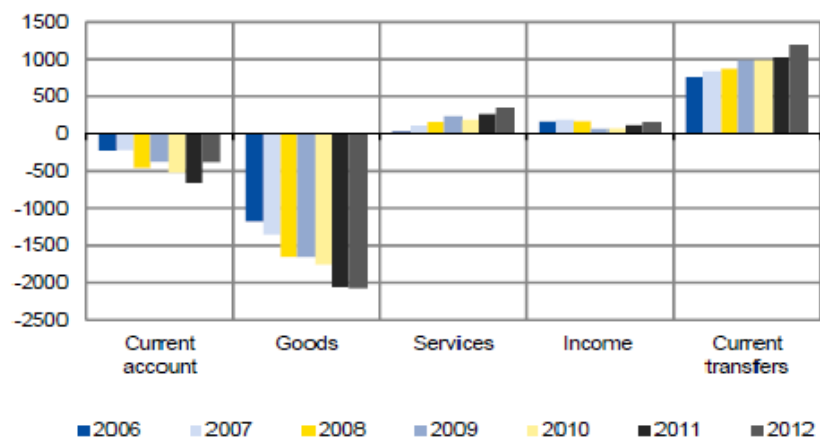

Fig 2: Norma e rritjes reale të BPV-së në vendet e EJT-së të shprehura në %³⁷

³⁷ Source: CBK, 2013

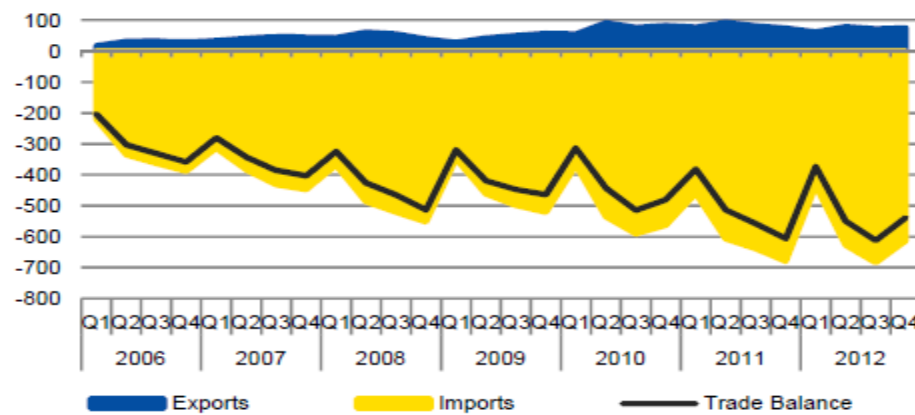
Figura 3a: Bilanci i llogarisë rrjedhëse, në milion euro ³⁸

Source: CBK (2013)

³⁸ Source: CBK, 2013

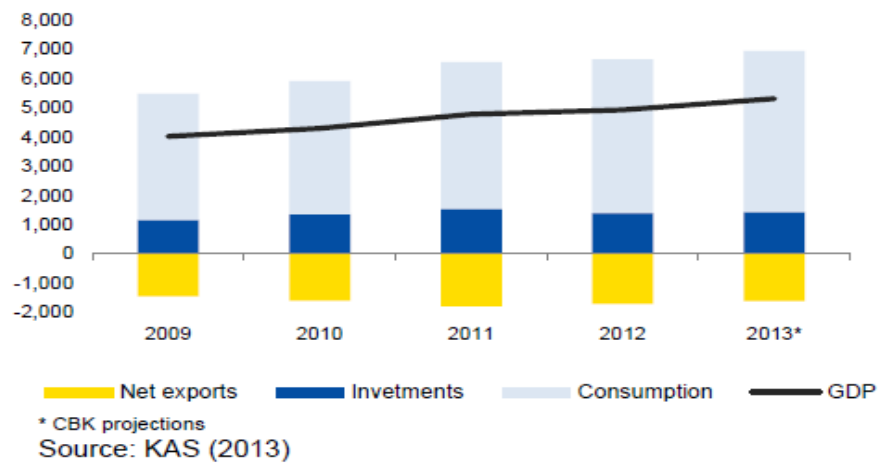
Fig. 3b: Importet, eksportet dhe bilanci tregtar, jo-kumulativ³⁹

Source: CBK (2013)

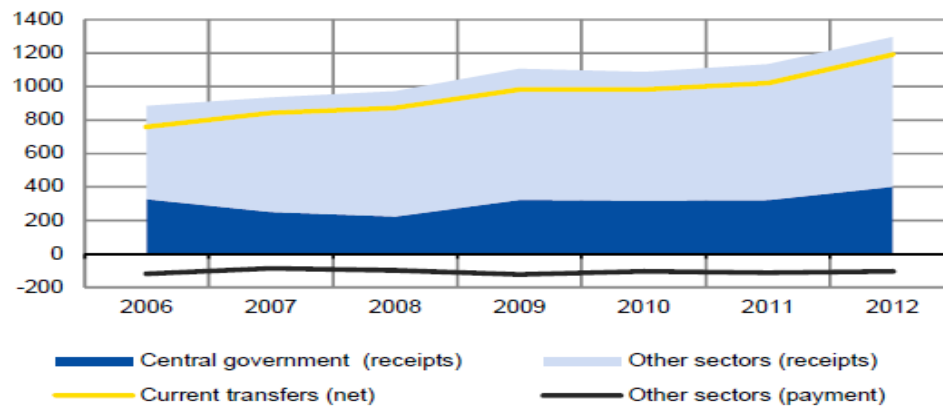
³⁹ Source: CBK, 2013

Fig.4: Komponentët kryesore të BPV-së në Kosovë ⁴⁰

⁴⁰ ASK 2013 (Projeksionet e BQK-së)

Fig. 5 Transferet aktuale, në milion euro⁴¹

Source: CBK (2013)

⁴¹ BQK 2013

Fig.6: Investimet e huaja direkte, në përqindje të BPV-së dhe deficit i llogarisë rrjedhëse⁴²

⁴² BQK 2013

Tabela 1: Treguesit e tregut të punës⁴³

	Shkalla e pjesëmarrjes në fuqinë punëtore	Shkalla e papunësisë	Shkalla e punësimit
Kosovë	40.5	30.0	28.4
Meshkuj	60.2	26.9	44.0
Femra	21.1	38.8	12.9

⁴³ KAS 2014

Tabela 2 – Pozita konkurruese e Kosovës në Ballkanin perëndimor

	PBK për kokë banori (US\$)	WB Lehtësia e Bërjes Biznes Klasifikimi 2015 (189 shtete)	Politikat NVM OECD 2012 Klasifikim (8 shtete)	WEF Indeksi i Konkurrencës Globale (GCI) 2014- 2015 (144 shtete)	WEF Klasifikimi I përgatitjes së rrjetit 2014 (144 shtete)
Kosova	3,890	75	7	N/A	N/A
<i>Rajonale</i>					
Shqipëria	4,700	68	5	97	95
Bosnja dhe Hercegovina		107	8	N/A	68
Bullgaria	7,030	38	N/A	54	73
Kroacia	13,330	65	2	77	46
Maqedonia, FYR	4,800	30	4	63	53
Mali i zi	7,260	36	6	67	61
Serbia	5,730	91	3	94	93
<i>Globale</i>					
Kili	15,230	41	N/A	33	37
Meksika	9,940	39	N/A	61	59
Maroku	3,030	71	N/A	72	121
Turqia	10,950	55	1	45	51
Vietnami	1,730	78	N/A	68	84

Tabela 4 – Analiza SWOT në nivel sektori

Sektori	Përparësitë	Dobësitë	Mundësitë	Rreziqet
Metalet bazë	- Burime të bollshme natyrore (thëngjill, nikel, zink) - Sektor tradicional - Sektor kryesor eksportues në Kosovë - Priten investime më të larta në sektorin privat	- Mungesa e aftësive teknike (operator i fabrikës për përpunimin e materialeve, punëtor i llamarinës, operator i veglave të makinerike për prerje të metalit, polirim dhe gdhendje, gërshërëve metalike dhe prerësve të kablllove, përgatitës të strukturave metalike, saldues (mjete për prerje të nxehtë) - Përdorimi i vogël i kapaciteteve prodhuese - Mungesë e bashkëpunimi në zinxhirin e vlerave - Inovacione dhe sofistikim i kufizuar i proceseve,	- Qasje të lehtë në tokë - Mjedisi i përshtatshëm për biznes - Shkalla e favorshme e TVSH - Stimulime vendore - Diversifikimi i prodhimit vendor	- Furnizimi jo i rregullt me energji - Çmimet relativisht të larta të energjisë (tendencë për tu rritur më tej) - Stimulime të pakta për start-up (biznese fillestare) - Qasja e vështirë në financa - Plotësisht e ngarkuar me mikro-firma që prodhojnë mallra dhe shërbime të ngjashme. - Kostoja e lartë e garancisë bankare - Varësia nga inputet e importit

		- Qasje e paktë në teknologji - Mungesë e diversifikimit të produktit - Numër i vogël i firmave eksportuese me vlerë relativisht të ultë të eksportit		
Procesimi dhe paketimi i ushqimit	- Njëri nga sektorët më mëdha ekonomik dhe me rritje të shpejtë - Një nga sektorët kryesor eksportues (më konkurruesi) - Rrjet i mirë afarist - Nën-sektor konkurrues i paketimit - Trend pozitiv në prodhimin e materialeve të papërpunuara	- Mungesa e cilësisë kundrejt importeve të ngjashme - Mungesa e investimeve në inovacion - Mungesa e trajnimeve pa shkëputje nga puna për stafin - Me përjashtime të vogla, firmat nuk janë në gjendje të konkurrojnë në nivel rajonal/global	- Kosto relative e ulët e punës - Toke bujqësore të bollshme dhe me cilësi të lartë - Infrastruktura e mirë për eksport - Procedura të lehta për regjistrim të biznesit dhe patentës - Grupimet zakonisht shumëzohen për shkak të avantazheve të burimeve natyrore (klima, mineralet) ose vetë sipërmarrësit - Rritja e mundshme e investimeve në teknologji	- Mungese e infrastrukturës adekuate në zonat rurale - Mungese e mbështetjes dhe promovimit të aktiviteteve me vlerë me të lartë⁴⁴ - Qasje e vështirë në financa - Kostoja e lartë e garancisë bankare - Lënda e pare paraqet një kosto të lartë të prodhimit - Barrierat jo-tarifore nga vendet e rajonit (të gjeneruara politikisht) - Mungesa e punëtorëve të

⁴⁴ Subvencionet nga Ministria e Bujqësisë kryesisht kanalizohen drejt prodhimit, por jo veprimtaritë përpunuese. Gjithashtu, 6% e bizneseve prodhojnë 76% të vlerës së shtuar të sektorit. Ato përfshijnë prodhimet e bulmetit dhe prodhimet e birrës/vinës, e që duhet edhe më tej të promovohet nga MTI

				kualifikuar (operatorët e makinës, ekspertët e bujqësisë dhe teknologë ushqimorë) - Inputet e prodhimit kryesisht importohen
Tekstili	- Konkurrues në produktet e lëkurës, artikuj të veshmbathjes, rrobave (rrobave për veshje) dhe tekstil, prodhim i veshmbathjeve dhe rrobave	- Sektor i ndarë në mikro-biznese	- Nivel i adekuat i edukimit për punëtorët - Grupimet zakonisht shumëzohen për shkak të avantazheve të burimeve natyrore (klima, mineralet) ose vetë sipërmarrësit	- Rritja e varësisë në energji - Kostot relativisht të larta të faktorëve të inputit - Vështirësia e qasjes në financa, posaçërisht për fillestarët - Konkurrencë nga sektori jo-formal - Mungesë e aftësive më të avancuara në funksionet e mbështetjes dhe menaxhmentit - Kërkesa vendore e pamjaftueshme - Inputet e prodhimit kryesisht importohen
Druri	- Konkurrues në prodhimin e mobiljeve, dritareve dhe dyerve - Teknologji e	- Krijim i vlerave i pazhvilluar - Mungesa e burimeve natyrore të bollshme dhe	- Rritje e kërkesës së jashtme - Potenciali i madh eksportues për mallra të ndërmjetme dhe	- Kosto e lartë e garancisë bankare - Mungesa e punëtorëve të kualifikuar për pozitat

	përmirësuar në procesin e prodhimit - Fillimi i ofrimit të trajnimeve pa shkëputje nga puna për stafin nga disa firma	cilësore - Përmirësimi i cilësisë të produktit - Mungesa e përhapjes së inovacionit në mesin e firmave - Rrjet i kufizuar	përfundimtare, sidomos në tregjet Evropiane	- Inputet e prodhimit kryesisht importohen
Turizmi	- Vend gjeografik me histori të pasur - Udhëtimi gjatë tërë vitit dhe përvojë rekreative - Sezon dimërore dhe e skijimit në malet e Sharrit - Potencial për Ekoturizëm: ecje dhe çiklizëm malor, lojë golfi, paraglajdim dhe aktivitete të tjera në natyrë - Resorti turistik i Brezovicës ndërkombëtarisht i certifikuar për skijim Alpin	- Sektor i pazhvilluar mjaftueshëm - Kapacitetet e pashfrytëzuar të rritjes	- Potencial i madh i rritjes, veçanërisht për artizanët - Bashkëpunimi i suksesshëm i PPP për vendin turistik Alpin të Brezovicës - 22,000 hektarë tokë e paprekur malore në pronësi të NSH - Sharrprodhimi janë në dispozicion për privatizim - Burime të bollshme termike - Kosova ka një histori të pasur - Mjedisi i lehtë për të bërë biznes - Politikë e favorshme tatimore - Procedurat e thjeshtësuara të patentimit	- Kapacitete të pamjaftueshme institucionale - Perceptimi i vazhdueshëm për rajonin si i paqëndrueshëm dhe pasigurtë - Mungesa e politikave strategjike - Mungesa e shkollave profesionale - Furnizimi i pamjaftueshëm i infrastrukturës - Mungesa e mbështetjes për promovimin e aktiviteteve me vlerë të shtuar - Informalitet, kryesisht për shkak të mbizotërimit të bizneseve mikro dhe artizanale

TIK	- Sektori i rëndësishëm për gjithë ekonomin me potencial të larte të rritjes së shpejt - Sektori më i shquar për formimin e grupimeve - Simptomat e formimit të grupimeve po dalin në pah	- Shkalla e penetrimit te internetit është ende relativisht e ulët	- Liberalizimi i tregut dhe miratimi i legjislacionit të ri - Themelimi i inkubatorëve - Treg i pashfrytëzuar me potencial të madh për investime - Kosto relativisht e ulët e fuqisë punëtore	- Mungesë e kodit shtetëror dhe infrastrukturës së përgjithshme të telekomunikimit - Fokusi i pamjaftueshëm institucional për shërbime elektronike - Zhvillimi dhe disponueshmëria e të dhënave të industrisë - Mungesa e punëtorëve me aftësi profesionale - Mungesa e rrjetit dhe kreditit - Përfshirja nga MTL
------------	---	--	--	--

Tabela 5: Eksportet më të larta të Kosovës në 2013

Eksportet në 2014, sipas produktit		Vlera (në Euro)
1	7202:Hekur-aliazh	88,402,350
2	2716: Energji elektrike	21,684,622
3	7204: Mbetjet dhe hekurishtet prej hekuri; ri-shkrirja e shufrave të hekurit dhe çelikut (duke përjashtuar xehet, copëzave dhe mbetjet tjera nga prodhimi i hekurit apo çelikut; mbetjet dhe hekurinat radioaktive; copat e metaleve të shkrira, blloqeve ose formave tjera primare të hekurit apo spiegeleisen)	20,639,335
4	2607: Xehet dhe mineralet e plumbit	15,195,630
5	4101: Lëkura të papërpunuara të gjedheve "përfshirë: Buajt" apo kuajve, të cilat janë të freskëta, të kripura, terura, gëlqerosura, turshi ose të ruajtura, të qethura ose të ndara (duke përjashtuar: tharjen, veshja me pergamenë ose përgatitjen e më tejshme)	11,373,614
6	7404: Mbetjet dhe hekurishtet e bakrit (duke përjashtuar: shufrat ose format tjera të ngjashme të papunuara të mbetjeve të shkrirjeve të bakrit dhe pluhurit të hekurinave, mbetjet me përbërje bakri dhe mbetjet dhe hekurinat e hojzave primare, baterive primare dhe akumulatorëve elektrik	10,105,266
7	1101:Mielli gruri apo meslini	8,420,856
8	5511:Peri i punuar me dorë, i shitur me pakicë (duke përjashtuar: penj për qepje)	7,580,888
9	7306:Tuba, gypa dhe profile të zgavruara "p.sh. tegel i hapur ose i salduar, bashkuara ose ngjashëm të hapura", prej hekuri apo çeliku (duke përjashtuar hekurin gizë, tuba dhe gypa jo të ngjitura dhe tuba që kanë qark të brendshëm dhe të jashtëm të kryqëzuar dhe një diametër të jashtëm prej > 406	7,533,675
10	2202: Uji, duke përfshirë ujërat mineral, me sheqer të shtuar ose materieve tjera ëmbëltuese apo të aromatizuara dhe pijet tjera jo-alkoolike (duke përjashtuar: lëngjet e frutave apo perimeve dhe qumështin)	6,978,462
11	4010: Rripa për bartje ose rripa të gomës së vullkanizuar	6,207,107
12	7602: Mbeturina apo hekurina nga alumini (duke përjashtuar. Mbetjet e xeheve, copëzat dhe të ngjashmet nga prodhimi i hekurit apo çelikut, që përmbajnë alumin të rikuperueshëm në formë të silikateve, shufrave ose formave tjera të ngjashme të papunuara, të mbetjeve të rishkrira dhe hekurinave të pluhurit të aluminit	5,777,778
13	2608: Minerale dhe koncentre të zinkut	5,069,753
14	2204: Venë nga rrushi i freskët, duke përfshirë verë likernash; mushtin e rrushit, pjesërisht të fermentuar dhe me një përqindje alkooli prej > 0,5% vol. ose musht rrushi me një vlerë shtuese të alkoolit nga ajo aktuale prej > 0,5% vol	4,067,690

15	3925:Prodhimet e plastikës në ndërtimtari, n.e.s.	4,041,338
16	3921:Pllaka, llamarina, filma, fletë metalike dhe shirit metali prej plastike të përforcuar, laminuar, të mbështetura ose ngjashëm kombinuar me material tjera, ose të plastikës celulare, të papunuara apo të punuara sipërfaqësisht ose të prera në katrorë apo drejtkëndësh (duke përjashtuar: vetë-ngjitësin	3,545,722
17	8409:Pjesë të përshtatshme për përdorim ekskluzivisht apo kryesisht me pistonin e motorit kryesor me djege të brendshme 8407 ose 8408	3,436,645
18	8548:Mbetjet dhe mbetjet e metaleve nga qelizat primare, bateritë primare dhe akumulatorëve elektrik; qelizat primare të harxhuara, baterive primare të harxhuara dhe akumulatorëve elektrik të harxhuara; pjesët elektrike të makinerisë dhe aparaturës, nuk janë cekur apo përfshirë diku tjetër në kapitullin 85	3,132,654
19	7210:Produktet e roletuara(me role) të hekurit apo çelikut nga jo-aliazhet të një gjerësie prej ≥ 600 mm, në temperaturë të nxehtë apo të ftohtë apo i "ftohët i reduktuar", të veshura, kromuar apo mbuluara	2,837,049
20	2523:Çimento, duke përfshirë zgjyrën e çimentos, e ngjyrosur apo e pa-ngjyrosur.	2,323,198

Tabela 8: Lista e objektivave të PIK-ut për vitin 2020

YEAR	INDICATOR	2009-2020																											
		2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	CC	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	CC		
	GDP (nominal, in millions)	7536.0	7089.0	6733.0	6450.0	6155.0	5873.0	5581.0	5326.6	5058.7	4814.5	4402.0	4063.6		7536.0	7089.0	6733.0	6450.0	6155.0	5873.0	5581.0	5326.6	5058.7	4814.5	4402.0	4063.6		7536.0	
	Annual GDP change rate (in %)	6.3%	5.3%	4.4%	4.8%	4.7%	5.3%	4.8%	5.3%	5.1%	9.4%	8.2%	-		6.3%	5.3%	4.4%	4.8%	4.7%	5.3%	4.8%	5.3%	5.1%	9.4%	8.2%	-		6.3%	
	GDP per capita, in euros	3637.0	3475.0	3352.0	3213.0	3083.0	2959.0	2829.0	2763.0	2703.0	2671.0	2480.0	2328.0		3637.0	3475.0	3352.0	3213.0	3083.0	2959.0	2829.0	2763.0	2703.0	2671.0	2480.0	2328.0		3637.0	
	Exports (nominal, in millions)	1462.0	1383.0	1309.0	1209.0	1193.0	1075.0	1010	927.0	922.1	943.4	878.0	695.0		1462.0	1383.0	1309.0	1209.0	1193.0	1075.0	1010	927.0	922.1	943.4	878.0	695.0		1462.0	
	Exports of services (nominal, in millions)	886.5	837.3	793.0	768.0	731.0	636.0	658.0	622.0	635.1	618.5	573.0	437.0		886.5	837.3	793.0	768.0	731.0	636.0	658.0	622.0	635.1	618.5	573.0	437.0		886.5	
	Exports of goods (nominal, in millions)	575.5	545.1	510.0	441.0	408.0	379.0	357.0	305.0	287.0	324.3	305.0	257.0		575.5	545.1	510.0	441.0	408.0	379.0	357.0	305.0	287.0	324.3	305.0	257.0		575.5	
	Imports (nominal, in millions)	3604.1	3456.3	3308.5	3168.0	3006.0	2857.0	2725.0	2611.0	2648.8	2736.7	2443.1	2114.2		3604.1	3456.3	3308.5	3168.0	3006.0	2857.0	2725.0	2611.0	2648.8	2736.7	2443.1	2114.2		3604.1	
	Imports of goods (nominal, in millions)	3143.6	3022.3	2895.0	2774.0	2635.0	2505.0	2393.0	2237.1	2360.0	2383.9	2057.1	1828.3		3143.6	3022.3	2895.0	2774.0	2635.0	2505.0	2393.0	2237.1	2360.0	2383.9	2057.1	1828.3		3143.6	
	Imports of services (nominal, in millions)	454.5	434.0	413.5	394.0	371.0	352.0	332.0	373.9	288.8	352.8	386.0	285.3		454.5	434.0	413.5	394.0	371.0	352.0	332.0	373.9	288.8	352.8	386.0	285.3		454.5	
	FDI (flow, in millions)	339.0	377.0	377.0	354.0	43.0	304.0	264.0	241.0	213.0	193.0	335.0	278.0		339.0	377.0	377.0	354.0	43.0	304.0	264.0	241.0	213.0	193.0	335.0	278.0		339.0	
	Labor participation rate (in %)	57.3	53.9	51.2	49.0	46.8	44.7	42.4	40.5	36.9	40.7	40.5	48.1		57.3	53.9	51.2	49.0	46.8	44.7	42.4	40.5	36.9	40.7	40.5	48.1		57.3	
	Labor participation rate of females (in %)	23.9	28.1	26.7	25.6	24.3	23.3	22.2	21.9	19.3	21.0	21.0	28.8		23.9	28.1	26.7	25.6	24.3	23.3	22.2	21.9	19.3	21.0	21.0	28.8		23.9	
	Labor participation rate of men (in %)	85.2	80.1	76.1	72.9	69.6	66.4	63.1	60.2	55.4	57.5	55.4	67.5		85.2	80.1	76.1	72.9	69.6	66.4	63.1	60.2	55.4	57.5	55.4	67.5		85.2	
	Unemployment rate (in %)	20.8	22.2	23.5	24.5	25.1	27.0	28.6	28.6	30.9	45.4	45.4	36.4		20.8	22.2	23.5	24.5	25.1	27.0	28.6	28.6	30.9	45.4	45.4	36.4		20.8	
	Unemployment rate of females (in %)	26.9	28.7	30.3	31.7	32.0	33.3	32.1	42.8	44.6	46.5	46.5	40.7		26.9	28.7	30.3	31.7	32.0	33.3	32.1	42.8	44.6	46.5	46.5	40.7		26.9	
	Unemployment rate of men (in %)	18.7	18.7	19.4	20.0	20.0	24.2	24.2	41.9	43.7	45.5	45.5	39.4		18.7	18.7	19.4	20.0	20.0	24.2	24.2	41.9	43.7	45.5	45.5	39.4		18.7	
	Average salary in the private sector, per month (in Euro)	442	461	437	455	452	437	432	419	437	425.0	385	354		442	461	437	455	452	437	432	419	437	425.0	385	354		442	
	Average sector in the public sector, per month (Euro)	461	455	452	455	446	446	432	429	446	446	446	446		461	455	452	455	446	446	446	446	446	446	446	446		461	
	Government Expenditure in Education (in millions)	286.7	270.1	256.8	246.3	246.3	235.3	225.0	213.9	225.0	235.3	225.0	213.9		286.7	270.1	256.8	246.3	246.3	235.3	225.0	213.9	225.0	235.3	225.0	213.9		286.7	
	Value of manufacturing (in millions)	711.4	691.1	674.4	660.9	660.9	638.2	617.2	604.4	603.8	589.2	562.6	545.6		711.4	691.1	674.4	660.9	660.9	638.2	617.2	604.4	603.8	589.2	562.6	545.6		711.4	
	Electricity and water supply (in millions)	126.0	128.9	131.4	133.5	133.5	135.9	140.9	143.4	143.4	138.2	136.2	136.2		126.0	128.9	131.4	133.5	133.5	135.9	140.9	143.4	143.4	138.2	136.2	136.2		126.0	
	Transport and Communication (in millions)	332.0	312.8	297.4	285.2	285.2	272.5	247.6	236.6	236.6	225.0	207.7	194.6		332.0	312.8	297.4	285.2	285.2	272.5	247.6	236.6	236.6	225.0	207.7	194.6		332.0	
	Financial Intermediation (in millions)	208.6	205.2	202.3	200.0	200.0	197.5	192.4	190.0	190.0	187.4	181.2	173.0		208.6	205.2	202.3	200.0	200.0	197.5	192.4	190.0	190.0	187.4	181.2	173.0		208.6	
	Current account balance (% of GDP)	-28.4%	-29.2%	-29.7%	-30.4%	-30.4%	-30.3%	-47.0%	-31.6%	-35.6%	-34.1%	-37.2%	-34.3%		-28.4%	-29.2%	-29.7%	-30.4%	-30.4%	-30.3%	-47.0%	-31.6%	-35.6%	-34.1%	-37.2%	-34.3%		-28.4%	
	Manufacturing (% of GDP)	9.4%	9.7%	10.0%	10.2%	10.2%	10.5%	10.8%	11.3%	11.3%	11.6%	12.6%	12.6%		9.4%	9.7%	10.0%	10.2%	10.2%	10.5%	10.8%	11.3%	11.3%	11.6%	12.6%	12.6%		9.4%	
	Exports (% of GDP)	13.4%	13.5%	13.4%	13.3%	13.3%	13.8%	14.0%	14.3%	14.3%	14.7%	15.7%	16.3%		13.4%	13.5%	13.4%	13.3%	13.3%	13.8%	14.0%	14.3%	14.3%	14.7%	15.7%	16.3%		13.4%	
	Exports of services (% of GDP)	11.8%	11.8%	11.9%	11.9%	11.9%	11.9%	11.8%	11.9%	11.9%	12.6%	12.6%	13.0%		11.8%	11.8%	11.9%	11.9%	11.9%	11.9%	11.9%	12.6%	12.6%	13.0%	13.0%	13.0%		11.8%	
	Exports of goods (% of GDP)	7.6%	7.7%	7.6%	6.8%	6.8%	6.6%	6.6%	6.4%	6.4%	5.7%	5.7%	5.7%		7.6%	7.7%	7.6%	6.8%	6.8%	6.6%	6.6%	6.4%	6.4%	5.7%	5.7%	5.7%		7.6%	
	Imports (% of GDP)	47.8%	48.8%	48.8%	49.1%	49.1%	48.8%	48.8%	48.8%	48.8%	52.4%	52.4%	52.0%		47.8%	48.8%	48.8%	49.1%	49.1%	48.8%	48.8%	48.8%	48.8%	52.4%	52.4%	52.0%		47.8%	
	Import of goods (% of GDP)	41.8%	42.6%	43.0%	43.0%	43.0%	42.6%	42.6%	42.6%	42.6%	46.7%	46.7%	46.3%		41.8%	42.6%	43.0%	43.0%	43.0%	42.6%	42.6%	42.6%	42.6%	46.7%	46.7%	46.3%		41.8%	
	Import of services (% of GDP)	6.0%	6.1%	6.1%	6.1%	6.1%	6.0%	5.9%	5.9%	5.9%	4.2%	4.2%	4.2%		6.0%	6.1%	6.1%	6.1%	6.1%	6.0%	5.9%	5.9%	5.9%	4.2%	4.2%	4.2%		6.0%	
	Investment in Education (% of GDP) - Assumption: education-R&D	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%		3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%		3.8%	
	FDI (% of GDP) Assumption: FDI are more productive and sophisticated than domestic firms	5.3%	5.3%	5.3%	5.3%	5.3%	5.2%	4.7%	4.7%	4.7%	4.7%	4.7%	4.7%		5.3%	5.3%	5.3%	5.3%	5.3%	5.2%	4.7%	4.7%	4.7%	4.7%	4.7%	4.7%		5.3%	
	Medium and high tech economic activities (in million) Assumption: industry-electricity and water supply-transport and communication-financial intermediation employ medium or high level of technology	1378.0	1337.9	1305.6	1279.7	1279.7	1252.4	1198.2	1173.8	1173.8	1167.8	1028.5	976.0		1378.0	1337.9	1305.6	1279.7	1279.7	1252.4	1198.2	1173.8	1173.8	1167.8	1028.5	976.0		1378.0	
	Medium and high tech economic activities (% of GDP) Assumption: industry-electricity and water supply-transport and communication-financial intermediation employ medium or high level of technology	22.1%	22.7%	23.2%	23.7%	23.7%	24.2%	25.3%	25.9%	25.9%	26.6%	25.4%	27.6%		22.1%	22.7%	23.2%	23.7%	23.7%	24.2%	25.3%	25.9%	25.9%	26.6%	25.4%	27.6%		22.1%	
	Electricity and water supply (% of GDP)	1.7%	1.7%	1.8%	2.1%	2.1%	2.2%	2.5%	2.7%	2.7%	2.3%	4.0%	4.2%		1.7%	1.7%	1.8%	2.1%	2.1%	2.2%	2.5%	2.7%	2.7%	2.3%	4.0%	4.2%		1.7%	
	Transport and Communication (% of GDP)	9.1%	9.0%	8.9%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%		9.1%	9.0%	8.9%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%	8.8%		9.1%	
	Financial Intermediation (% of GDP)	14.3%	14.8%	15.5%	16.5%	16.5%	17.3%	19.0%	20.5%	20.5%	20.5%	20.5%	20.5%		14.3%	14.8%	15.5%	16.5%	16.5%	17.3%	19.0%	20.5%	20.5%	20.5%	20.5%	20.5%		14.3%	

Note:

- Të dhënat Përkatëse janë në euro
- Celulat e theksuara me të verdhë janë të dhënat aktuale (zyrtare), ndërsa të tjerat janë projeksione (të shënuara me ngjyrë roze dhe tjerat janë ato të MF-së dhe MTI-së).
- Objektivat e treguesve në lidhje me fuqinë punëtore janë llogaritur duke përdorur vetëm trendët historike të 2012 dhe 2013. Ekzistojnë dy arsye për këtë: 1- nuk ka pasur ndonjë studim të kryer për vitet 2011 dhe 2010, dhe 2-edhe pse ka pasur një studim të kryer në 2009, metodologjia e saj e matjes së këtyre treguesve nuk ishte në pajtueshmëri me atë të përdorur që nga 2012.
- Formula e vlerës së ardhshme e përdorur për llogaritje të projeksioneve të MTI: $Y_t = Y_{t-1} * (1 + (BPV_{grt} + r_{xy}))$, ku:
 - Y_t tregon vlerën e një treguesi në vitin (përkatës) aktual;
 - Y_{t-1} tregon vlerën e një treguesi në vitin e kaluar
 - BPV_{grt} tregon vlerën e normës rritëse të BPV-së në vitin (përkatës) aktual
 - r_{xy} tregon vlerën e Koeficientit të Korrelacionit në mes të shkallës së rritjes vjetore të BPV-së dhe një treguesi specifik për periudhën 2009-2012/2013.
- Formula për llogaritjen koeficientit të Korrelacionit është:
$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$
 ku:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}} \quad ku:$$

- Σ është Sigma(shuma), simboli për të përmbledhur
- $(x_i - \bar{x})$ është secila vlerë e x minus mesatares së vlerës X
- $(y_i - \bar{y})$ është secila vlerë e y minus mesatarja

